

Working Paper från HELA-projektet 2005:1

Deltidsföretagare

Elisabeth Sundin

ARBETSLIVSRAPPORT NR 2005:4

ISSN 1401-2928

Tema: Deltidsarbetslöshet och flexibilitet

Temaledare: Jan Ottosson

Förord

Denna rapport har tillkommit inom ramen för Arbetslivsinstitutets forskningssatsning i HELA-projektet. Deltidsarbetslösheten är ett komplext samhällsproblem. Undersysselsättningen på den svenska arbetsmarknaden är ett område som innefattar ett flertal problemkomplex samtidigt som orsaksförklaringarna till denna utveckling behöver beforskas. Bakgrundsfaktorerna bakom deltidarbetslösheten speglar förhållanden på flera olika nivåer i samhällslivet – både individer, organisationer och på ett övergripande samhällsplan. Syftet med de forskningsrapporter som publiceras är att utifrån regeringsuppdraget rörande HELA-projektets forskningsinsatser bidra med forskning kring olika aspekter rörande deltidarbetslöshetens bakomliggande orsaker och effekter utifrån ett mångvetenskapligt perspektiv.

Vetenskapliga redaktörer: professor Lars Magnusson och docent Jan Ottosson.

HELA-projektet är ett samarbete mellan Arbetslivsinstitutet, Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, JämO och Svenska ESF-rådet. Se projektets hemsida för mer information: www.helaprojektet.com.

Arbetslivsinstitutet är ett nationellt kunskapscentrum för arbetslivsfrågor. På uppdrag av Näringsdepartementet bedriver institutet forskning, utveckling och utbildning. Institutet har ca 450 anställda och finns på sju orter i landet. Forskningen är mångvetenskaplig och utgår från problem och utvecklingstendenser i arbetslivet. En viktig uppgift är kommunikation och kunskapspridning. För mer information, besök vår webbplats: www.arbetslivsinstitutet.se.

Innehållsförteckning

HELA OCH DELTIDSFÖRETAGANDET	1
METOD OCH DISPOSITION	1
OLIKA SORTERS DELTIDSFÖRETAGANDE	2
UTÖVANDE DELTIDSFÖRETAGARE – TIO EXEMPEL	6
EXISTERANDE MATERIAL OCH BEGREPP	14
DELTIDSFÖRETAGARE OCH KOMBINATÖRER	15
HEL- OCH DELTIDSFÖRETAGANDETS BRANSCHFÖRDELNING OCH LOKALISERING	17
ANSTÄLLDA, KOMBINATÖRER OCH ANDRA FÖRETAGARE	19
DELTIDSFÖRETAGANDET OCH KÖNSARBETSDELNINGEN	22
<i>Branschfördelning</i>	22
<i>Utbildning</i>	23
<i>Ekonomi, lönsamhet och omsättning</i>	24
KOMBINATÖR	25
INFLÖDE TILL KOMBINATÖRSGRUPPEN – DVS. VAR KOMMER KOMBINATÖRERNA IFRÅN?	26
ÖNSKEMÅL FÖR FRAMTIDEN HOS KOMBINATÖRER I OLIKA BRANSCHER	28
STABILITETENS ORSAKER	29
DELTIDSFÖRETAGANDE – EN LÖSNING FÖR VAD OCH FÖR VEM?	30
FÖRESTÄLLNINGAR OCH VERKLIGHET	30
<i>Incitament</i>	34
<i>Könsskillnader</i>	35
<i>Stabilitet</i>	36
<i>Identitet</i>	37
DELTIDSFÖRETAGANDE – BRA FÖR SAMHÄLLET OCH FÖR INDIVIDEN	38
FORTSATT FORSKNING – ELLER VAD VILL VI VETA MERA?	40
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	40

HELA och deltidsföretagandet

HELA-programmet skall behandla den ofrivilliga deltidslösheten och komma med förslag om hur den skall minskas. En minskning av den ofrivilliga deltidslösheten är positiv både för individen som önskar arbeta mera och för samhället som, åtminstone på sikt, behöver ett ökat utbud av arbetskraft. För att det skall realiseras krävs att det finns en efterfrågan på organisationsnivån, dvs. det måste finnas en arbetsplats och/eller en arbetsgivare som kan nyttiggöra sig utbudet av arbetskraft. Betoningen i föregående mening får inte ofreflekterat ligga på "en" – i diskussionerna kring deltidslösheten förekommer både förslag och försök att kombinera både på utbuds- och efterfrågesidan.

I diskussionerna kring deltidslöshet har hittills deltidsföretagandet spelat en undanskymd, för att inte säga obefintlig, roll. Önskingar om ett ökat företagande är vanliga i politiska sammanhang. Både där och i den allmänna debatten framställs inte sällan ett lågt företagande som ett problem i sig. Man skulle kunna tänka sig att deltidsföretagande i dessa sammanhang skulle uppmärksammas som en möjlighet att pröva på företagande och göra övergången mindre dramatisk. Ett sätt att våga ta steget. Jag har dock, vad jag kan minnas, aldrig sett sådana tankebanor offentliggöras

Forskningen kring småföretag och entreprenörer har också i stort exkluderat deltidsföretagargruppen. Negligerandet har förmodligen med föreställningar om deltidsföretagarna att göra, dels underskattas förmodligen deras antal, dels tas deras karaktäristika för givna – tror man att deltidsföretagare är de extraknäckande kollegorna så är de möjligtvis av intresse för arbetsgivaren och skattemyndigheterna – men knappast för den ekonomiska forskningen och politiken. Kan det vara så att deltidsföretagandet rymmer en rad andra bevekelsegrunder och karaktäristika än de som återfinns hos heltidsföretagare och hel- och deltidsanställda? Kan dessa bevekelsegrunder, i så fall, vara av stort intresse för både forskning och politik genom att de representerar något genuint nytt, eller tvärtom, något obsolet som bör bekämpas? Dessa frågor får sin första belysning i den här rapporten. Både ur individens och samhällets synvinkel är det motiverat att få veta vad deltidsföretagarna skulle vara och göra om de inte var deltidsföretagare. Ur HELA-projektets synvinkel är kopplingen till arbetskraftsutbudet av särskild relevans. Det är en frågeställning med många dimensioner som rör både individers bevekelsegrunder, alternativ och identitet och den organisatoriska och institutionella omgivningen såsom marknadens storlek och funktionssätt.

Metod och disposition

Föreliggande rapport är den första jag skrivit om deltidsföretagargruppen. Det präglar arbetet och framställningen. Många tankar har fått lämnas otillräckligt utvecklade och många intressanta "stickspår" har fått lämnas därhän.

Det empiriska arbete som presenteras är av två slag, dels intervjuer gjorda med tio deltidsföretagare dels två studier genomförda och publicerade som NUTEK-rapport¹ respektive Ds-rapport². Intervjuerna har gjorts av mig och forskningsassistent Tobias Brudin. Det ”vi” som ibland används i texten syftar dock framförallt på läsarna och författaren. Hur intervjupersonerna valts och intervjuerna genomförts relateras i samband med att personerna presenteras några sidor längre fram. De två studier som används som ett slags grundmaterial beskrivs också de i anslutning till att resultaten från dem presenteras.

Utöver dessa två olika material, ett av kvalitativ och ett av kvantitativ karaktär, har också centrala och kunniga aktörer såsom ALMI-anställda intervjuats och tidigare studier och forskning använts. Några infallsvinklar föreföll redan inledningsvis som självklara – det gäller framförallt uppgifter och teorier om företagandets omfattning och drivkrafter. Andra aspekter framkom under det beskrivande och analyserande arbetets gång. Några av dem, incitament, könsskillnader, stabilitet och identitet, har samlats under rubriken ”Föreställningar och verklighet”.

I nästa avsnitt presenteras en modell över några olika typer av deltidsföretagare. Modellen har konstruerats utifrån tidigare kunskaper om företagande och företagare. Förhoppningen är att modellen skall fungera som ett sätt att strukturera gruppen deltidsföretagare och urskilja olika relevanta kategorier inom gruppen som helhet. Olika kategorier kan tänkas skilja sig åt i centrala avseenden av betydelse både för beskrivning, analys, teoretiska kopplingar och politiska slutsatser. I samband med att modellen presenteras diskuteras några olika centrala begrepp inom området, vilka repeteras efter det att de tio nämnda intervjupersonerna introducerats. Genom att låta tio personer representera gruppen deltidsföretagare blir de statistiska redogörelserna mindre abstrakta. Tabellerna består av personer av ”kött och blod” med planer, strategier och drömmar. Det är därför personerna presenteras före det att de tidigare genomförda stora studierna relateras. Personerna används också som kommentatörer av Ds-studiens och NUTEK-studiens siffror och uppgifter.

Rapporten avslutas med att de inledningsvis ställda frågeställningarna diskuteras. Först med hänsyn till de teman (incitament, könsskillnader, stabilitet och identitet) som återgavs och slutligen med hänsyn till den för HELA-projektet centrala frågeställningen om relationen mellan deltidsföretagande och deltidslöshet och om deltidsföretagandet kan ses som en lösning eller ett problem eller kanske som ”både och”.

Olika sorters deltidsföretagande

Inledningsvis måste reflekteras över deltidsföretagandets olika former. Att enkla begrepp används på mångfacetterade verkligheter är vanligt. Företagare kan exempelvis vara av mycket olika slag och gruppen rymmer inom sig såväl Ingvar Kamprad som korkioskägaren. Gruppen heltidsanställda omfattar såväl städerskor som företagsle-

---

¹ Företagens villkor och verklighet 2002 – Dokumentation och svarsöversikt R 2002:9. Egen bearbetning av databasen enligt NUTEKs medgivande Dnr:39-2003-684.

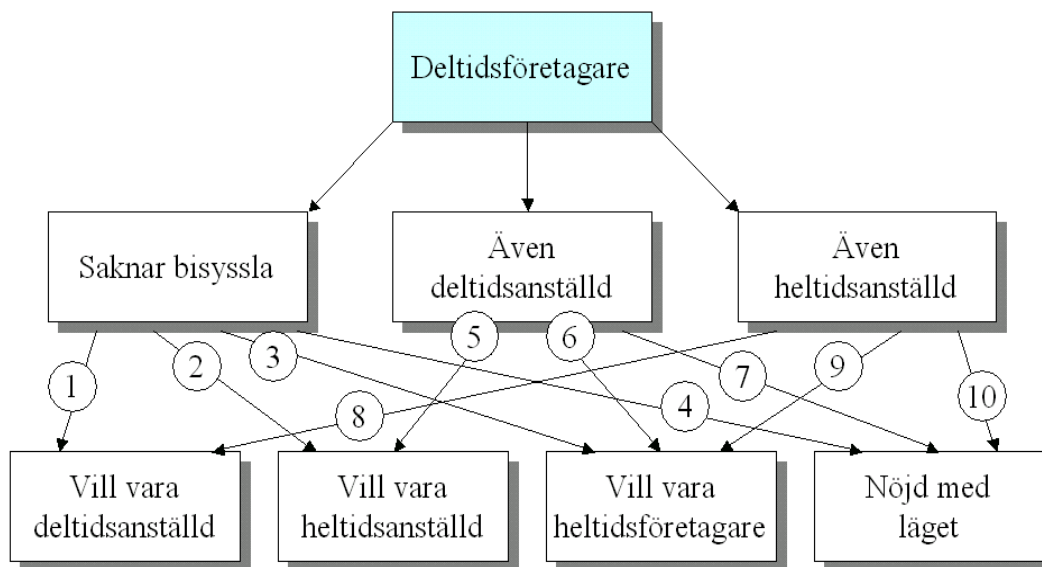
² Ds 2003:27.

dare. På samma sätt består deltidsföretagarna av många olika individer och kategorier. Eftersom gruppen är litet diskuterad och beforskad väljer jag här att göra en relativt utförlig och ”fyrcantig” inledande diskussion. Den behövs som en bakgrund till den fortsatta framställningen. Ett flertal aspekter kommer att behandlas i uppsatsen. Som utgångspunkt presenteras en modell över olika typer av deltidsföretagare. Basen för framställningen utgörs av de personer som driver företag på deltid dvs. är deltidsföretagare. Metoden att lokalisera dem presenteras senare. Här är det, än så länge, några tänkta typer som presenteras.

En central fråga är om deltidsföretagandet är ett frivilligt val eller påtvingat av omständigheterna – och – i det senare fallet av vilka omständigheter. Frivillighetsdimensionen återkommer genomgående i artikeln då den är av central betydelse inte bara för individen utan också för organisationerna och samhället. Så här inledningsvis omtalas deltidsföretagarna och deras arbete endast i kvantitativa termer som ett större eller mindre utbud av arbetskraft. Som kommer att styrkas av framställningen mot slutet av artikeln, så är dock de kvalitativa dimensionerna såväl ur individernas som ur samhällets synvinkel väl så viktiga. Också företag som drivs på deltid kan erbjuda varor och tjänster som fyller en viktig roll på marknaden. Också individer som driver ett företag i ganska blygsam utsträckning kan uppleva företagandet som centralt av många olika skäl – ekonomiska såväl som sociala. De nämnda frågeställningarna bildar genomgående teman i artikeln.

I modellen nedan är det befintliga deltidsföretagare som är baspopulationen. Först, på rad nummer två delas deltidsföretagarna in i tre olika grupper beroende på om de kombinerar sitt företagande med någon annan sysselsättning eller ej. På så sätt framkommer tre grupper; de som har deltidsföretagandet som enda sysselsättning, vilket betecknas som ”saknar bisyssla”, och de som även har en anställning på hel- eller deltid. Som kommer att framgå av de exempelföretagare som presenteras så är avsaknaden av bisyssla inte liktydigt med avsaknad av kompletterande inkomster. De sistnämnda kan vara av olika slag i olika skeden av livet exempelvis studiemedel, avgångsvederlag och sjukpensionsersättning.

På nästa rad, den tredje och nedersta i modellen, återfinns den situation som deltidsföretagarna skulle vilja ha. På detta sätt framkommer tio olika tänkta typer av deltidsföretagare. Några är förhoppningsvis nöjda med läget och utgör gruppen längst till höger medan andra vill ändra och övergå till ett heltidsföretagande och åter andra skulle vilja lämna företagandet och ha en anställning på hel- eller deltid. Tankegångarna, som hittills är tänkbara konstruktioner, utvecklas mera nedan. Korta reflektioner kring varje siffra följer i tabellen nedan. I tabellen framgår hur intressanta dessa grupper är för HELA-projektet, som har som ett av sina syften att försöka hitta källor för att utöka utbudet av arbetskraft. Försök att kvantifiera dem och förstå deras bevekelsegrunder kommer senare i artikeln då existerande register och egna intervjuer redovisas och kombineras.

Figur: Modell av deltidsföretagare, sysselsättningskombinationer och framtidsönskan.

Nr	Bisyssla	Vill vad?	Antaganden om bevekelsegrunder och förändringsbenägenhet
1	Saknar bisyssla	Ha deltidsanställning	Dessa personer kan vara både frivilliga och ofrivilliga deltidsföretagare. För individerna kan en deltidsanställning istället för ett deltidsföretagande öka inkomster och tillfredsställelse men kan också vara ett uttryck för att individen ger upp en dröm om att bli sin egen på heltid. Om företagaren vill behålla företaget på nuvarande nivå och därtill ha en deltidsanställning innebär det ett ökat utbud av arbetskraft. För den som vill byta deltidsföretagandet mot en deltidsanställning kan det ur samhällelig synvinkel innebära oförändrat arbetskraftsutbud.
2	Saknar bisyssla	Ha heltidsanställning	Oavsett om personer i denna kategori lägger ned sitt företag eller ej i samband med att de får en heltidsanställning innebär ökningen från deltid till heltid, alternativt mer än heltid, ett ökat utbud av arbetskraft. Att byta deltidsföretagande mot heltidsanställning kan ur individens synvinkel både vara ett tecken på att man ger upp en företagardröm eller ett tecken på att man äntligen lyckats få ett heltidsarbete. För att få veta vilket måste individernas incitament och önskningar utrönas.

Nr	Bisyssla	Vill vad?	Antaganden om bevekelsegrunder och förändringsbenägenhet
3	Saknar bisyssla	Driva företaget på heltid	Att övergå från deltid- till heltidsföretagande innebär ur samhällets synvinkel ett ökat utbud av arbetskraft. Ur individens synvinkel kan flera förändringar tänkas inträffa exempelvis högre inkomster och stärkt företagidentitet. Utfallen sammanhänger med skälen till att arbeta som deltidföretagare i utgångsläget.
4	Saknar bisyssla	Nöjd med läget	Dessa personer är till synes de nöjda företagarna som inte vill ändra sitt arbete. De är dock inte ointressanta ur HELA-synvinkel. En viktig fråga är varför de är nöjda. Ger deltidföretagandet dem en möjlighet att arbeta så mycket de orkar eller förmår – dvs. deltiden representerar ett ökat utbud av arbetskraft? – eller tjänar de så mycket på deltiden att de inte vill arbeta mera? – eller – vill de absolut arbeta med företaget och inser att marknaden inte är större än att de kan syssla med det på deltid? Denna grupp representerar följaktligen en rad olika möjligheter och tolkningar både på individ och samhällsnivå.
5	Även deltidanställd	Ha heltidanställning	De företagare som finns i denna kategori utgör, på många sätt, HELA-projektets prioriterade målgrupp. Att dessa individer vid sidan av sin deltidanställning också driver företag på deltid innebär att de framstår som en sammansatt grupp. Vi kan förvänta oss att finna missnöjda företagare som skulle vilja slippa företaget och ha ett heltidsjobb i kategori 5. Men det kan inte uteslutas att några vill fortsätta med företaget på deltid också efter det att de lyckats få ett heltidsjobb. I så fall innebär förändringen en reell ökning av arbetskraft och deltidföretagandet är ett ökat utbud av arbetskraft. För individen kan båda bevekelsegrunderna innebära en reell förbättring.
6	Även deltidanställd	Driva företaget på heltid	Denna kategori är de som beskrevs sist under gruppen 5 ovan dvs. kan företaget drivas på heltid istället för deltid så innebär nuläget att både individ och företag utgör en outnyttjad resurs.
7	Även deltidanställd	Nöjd med läget	Begreppet deltidföretagare associerar framförallt till denna kategori. Nöjdheten indikerar att de inte önskar någon förändring men säger ingenting om huruvida deltidföretagandet i sig innebär ett utbud av arbetskraft som inte realiserats om inte deltidföretagande varit en möjlighet.

Nr	Bisyssla	Vill vad?	Antaganden om bevekelsegrunder och förändringsbenägenhet
8	Även heltidsanställd	Ha deltidsanställning	De med deltidsföretagande och heltidsanställning har, förmodligen, väldigt mycket att göra. Att önska byta heltidsanställningen mot deltid kan innebära ett minskat utbud av arbetskraft men en ökad tillfredsställelse för individen. Vilken roll företagandet spelar i deras liv måste undersökas på individnivå.
9	Även heltidsanställd	Driva företaget på heltid	Den här gruppen vill alltså vara helt istället för deltidsföretagare och lämna sin anställning. Om det lyckas kan det, ur samhällets synvinkel, innebära att arbetskraftsutbudet minskar men det kan innebära att marknadens efterfrågan tillfredsställs bättre. Ur individens synvinkel kan förändringen, kanske, beskrivas i entreprenörsrelaterade positiva termer.
10	Även heltidsanställd	Nöjd med läget	Den här gruppen leder tankarna till "extraknäckarna". De jobbar alltså heltid och har ett företag vid sidan om – och så vill de ha det. Liksom övriga grupper som betecknats som "nöjda" kan vi tänka oss att individer i gruppen är nöjda också som företagare. Ur samhällelig synvinkel kan företaget representera ett reellt ökat utbud av arbetskraft. Om de inte hade haft företaget hade de arbetat mindre.

Diskussionen ovan får ses som hypotetisk. Ytterligare två varianter är för övrigt möjliga. Det gäller personer som kombinerar deltidsföretagande med deltidsanställning men gärna skulle ge upp företagandet respektive de som kombinerar med heltidsanställning och gärna lämnar företagandet. Kanske förekommer alla utfallen samtidigt dvs. det skiljer avsevärt mellan individer. Utfallen på en samhällelig nivå är därmed oklara tills vi summerat de enskilda utfallen. För att veta hur det förhåller sig borde vi alltså fråga alla deltidsföretagare. Det låter sig inte göras. Som underlag för denna artikel har vi dock talat med några av dem. De presenteras i nästa avsnitt och får sedan illustrera den fortsatta framställningen som utgår från två material, ett om företagare insamlat av NUTEK och en undersökning av så kallade kombinatorer, dvs. personer som både är företagare och anställda, publicerad som en Ds-rapport från Näringsdepartementet. Hur de undersökningarna är gjorda beskrivs efter det att de intervjuade deltidsföretagarna kortfattat presenterats.

Utövande deltidsföretagare – tio exempel

Genomgången ovan var, som nämndes, hypotetisk. De material, framtagna av NUTEK respektive Näringsdepartementet, som presenteras nedan är till sin karaktär statistiska

dvs det går inte att urskilja enskilda individer. Många av de frågetecken och hypoteser som nämndes ovan kan alltså inte besvaras med hjälp av dem. Det är den största orsaken till att vi³ intervjuat tio deltidsföretagare vars liv och företag får illustrera den fortsatta framställningen. Här, inledningsvis, ges några upplysningar om dem som bakgrund till vad vi fortsättningsvis skall få veta.

De tio deltidsföretagarna har vi lokaliserat genom så kallat snöbollsurval. Vi har, helt enkelt, frågat personer som har kontakter med många företagare om tips på personer som drev sina företag på deltid. Våra första informanter var ansvariga vid ALMI, Resurscentra för kvinnor och Equalprojekt. Genom oklarhet i vår frågeformulering fick vi endast kvinnor med på vår första lista. Efter kompletterande kontakter fick vi också kontakt med ett antal män som var deltidsföretagare. Några ytterligare grupper anser vi borde ha varit representerade i materialet. Det är framförallt deltidssjördbbrukare och någon som lämnat deltidsföretagandet för att bli heltidsföretagare eller heltidsanställd.

Nu följer en presentation av de intervjuade företagarna:

Örtterapeuten

Örtterapeuten är vår första deltidsföretagare. Hon är nu 60 år. Hon har ett långt yrkesliv som bankanställd bakom sig. Efter många år i banken blev hon elallergisk och långtids-sjukskriven. Trots tillmötesgående från banken kunde inte miljön ändras så att hon kunde återgå till arbetsplatsen. Hennes hälsa var allvarligt skadad och hon sökte sig till alternativmedicin på grund av misstroende mot skolmedicinen. Hon fann slutligen örtterapi som hon nu vill föra ut till andra. Hon har utbildat sig för att få legitimation inom området. Finansieringen möjliggjordes genom avgångsvederlag då hon tvingades lämna sitt arbete. Hon har nu sjukpension på halvtid.

Verksamheten bedrivs dels i hemmet dels i anslutning till en grupp av andra alternativmedicinare samlokaliserade i en närliggande större stad. Hon arbetar där cirka en dag i veckan. Örtterapeuten arbetar så mycket som hon orkar. Om hon inte hade företaget skulle hon inte arbeta alls. Ur samhällets synvinkel utgör hennes företagande ett reellt utbud av arbetskraft och en tjänst som inte skulle finnas på orten om hon inte fanns. Hon tillhör, enligt kategoriseringen ovan Grupp 4 dvs. hon saknar bisyssla vid sidan av deltidsföretagandet, men har en kompletterande inkomst, och är givet omständigheterna relativt nöjd med hur hon har det. Hon är definitivt nöjd med omfattningen av arbetet i företaget men tycker inte riktigt att hon funnit formerna för det.

Jag var uppe i xx och fick egen behandling. Det gjorde mig starkare och jag tänkte att det här vill jag jobba med. Jag var en sökare. Det måste finnas någon väg. Kan man bli sjuk så kan man bli bra ... Det är rätt skönt att var egen för man bestämmer ju själv så mycket. Men samtidigt så om någon skulle fråga, på halvtid, jag kanske skulle kunna tänka mig det för det är ju rätt mycket slit med att vara egen också. Vore jag friskt skulle jag säkert kunna göra det. Nu får jag ligga litet lågt.

---

³ "Vi" är förutom författaren *Ekonomie magister Tobias Brudin* som arbetade med detta projekt våren 2004. De personer som presenteras har intervjuats i syfte att besvara de frågor som diskuteras i artikeln. I andra sammanhang, särskilt vid studier av de så kallade VIAM-företagen (se *Persson 2003* och *Blomqvist 2005*) har vi stött på andra deltidsföretagare. Dessa kommer att integreras i kommande delstudier och skrifter.

Yttrandet tyder på att hon skulle kunna vara en kategori 1-person under vissa omständigheter men vi klassar henne som tillhörande Grupp 4.

Sjukpensionärsföretagaren

Nästa exempel är också sjukpensionär på halvtid och drygt 50 år. Vi kallar henne Sjukpensionärsföretagaren. Även vad gäller branschval liknar hon Örterapeuten då hon sysslar med kroppen – närmare bestämt avslappning och mental träning. Också i hennes fall är det egna erfarenheter av sjukdom orsakade av arbetet som gav affärsidén. Sjukpensionärsföretagaren var med yttre mått mätt framgångsrik i arbetslivet. Hon var chef inom den kommunala barnomsorgen då hon drabbades av utbrändhet. Vägen tillbaka gick genom de metoder som hon nu använder i sitt arbete. Hon har fått visst stöd från offentliga och semioffentliga organisationer som NUTEK och nyföretagarcentrum.

Intervjupersonen skulle gärna arbeta som anställd med de metoder hon nu praktiserar som företagare. Inom området erbjuds inga deltidsanställningar, ja kanske inga anställningar alls, som är vad hon i nuläget känner sig orka med. Deltidsföretagande fick bli lösningen. Hon har ambitionen att arbeta till 75 procent men efterfrågan, eller snarare, betalningsviljan räcker inte till det. De utbrändas, och potentiellt utbrändas, arbetsgivare vill inte betala och de utbrända själva kan ofta inte.

Eftersom hon vill öka sin företagarsats klassificerar vi henne i Grupp 3 med grupp (1) inom parentes eftersom hon skulle välkomna en 75-procentig anställning.

Den Heltidsanställda

Nästa deltidsföretagare är en högutbildad 45-årig man, heltidsanställd vid ett universitet. I sitt företag både föreläser han, publicerar populärt och deltar som konferenciär och samtalsledare. Jag väljer att kalla honom den Heltidsanställda. Orsaken till att den Heltidsanställda startade eget var en tvist mellan en uppdragsgivare och honom om arvodet omfattade LKP eller ej. Efter det registrerade den Heltidsanställda en firma. Han har ingen tanke på att lämna sin anställning. Hans akademiska titel och anställning ger honom legitimitet som företagare. ”Jag kör mina extrainkomster med F-skattsedel. Det fungerar bra och angår ingen. Mina kollegor gör likadant”.

Han tillhör Grupp 10.

Studeranden

Den fjärde person som presenteras liknar den föregående genom att han också har ”en fot” i det akademiska. Han är dock betydligt yngre än den Heltidsanställda, bara 25 och fortfarande inte färdig med sin grundexamen. Han utbildar sig inom ett område där efterfrågan i omvärlden är stor. Första uppdraget till honom och tre kurskamrater kom från administrationen vid den högskola vid vilken de utbildar sig. Genom att göra ett bra jobb fick de andra uppdrag från kunder i närområdet. De startade därför ett företag och jobbar nu i företaget på deltid alla fyra i ett handelsbolag de driver tillsammans. Konstruktionen initierades av en stor kund som ville ha *en* motpart – inte fyra enskilda firmor. Deltiden tenderar dock att bli mer omfattande varför studierna går med reducerad fart. Han, och hans kollegor, planerar att ta sina examina och sedan, så fort de är klara, övergå till att driva företaget på heltid. ”Vi försöker jobba deltid för att pressa de interna

kostnaderna och för att vi har andra saker som vi sysslar med.” De övergår till mer eller mindre heltidsföretagande inom kort.

Visionen som jag delar med de andra i mitt företag är att vi skall kunna leva på företaget. Vi har sagt att vi skall ge företaget en chans. Se om vi klarar att dra in tillräckligt mycket order och kunna uppfylla våra mål att få en dräglig lön, en lön som vi förtjänar. Det första året eller första åren kanske man inte uppnår den lön som man skulle vilja ha, som en anställning, men inom nåt år kunna ha bättre lön.

Jag hänför honom till Grupp 3. Planerna på att övergå till heltid får än så länge ses som önskemål. Efterfrågan räcker inte riktigt till och kunderna är i allmänhet stora organisationer med starka förhandlare.

Mångsysslaren

Vårt femte exempel är en Mångsysslare. Han är i 40-årsåldern bosatt i en mindre ort i Mellansverige. Han har nyss blivit far vilket ändrat hans syn på arbete. Han vill inte resa så mycket som han gjorde tidigare. Vid intervjutillfället var han deltidsanställd som busschaufför och drev dessutom tre olika deltidsföretag – ett ensam och de övriga tillsammans med en kompanjon. Han registrerade sitt företag i början på 1990-talet och utökade det i samband med att han miste jobbet då det företag där han var anställd stängde igen. Han fick ett halvårs avgångsvederlag som gav honom tid och pengar att komma igång ordentligt.

De två kompanjonsföretagen är i turistbranschen och varierande i intensitet med säsongen. I det företaget har de anställda. Soloföretaget har också anknytning till fritidskonsumtion men bygger på företagarens unika kompetens att hantera den teknik som numera omger många nöjesarrangemang. Kunderna till det sistnämnda företaget är spridda över hela södra delen av Sverige. Han har dock blivit mera kräsen med åren.

Man börjar bli så pass gammal, va, så det här med att harva runt på en massa live-scener, bygga på morgonen och köra på kvällen, och leva på natten, det har man liksom växt ifrån lite grann.

För alla tre företagen finns relativt många konkurrenter. Kombinationen ger dock en relativt stabil situation.

Jag har inget behov av att bli rik, va, utan jag kan göra det jag tycker är skoj. Så klarar jag mig på så sätt.

På allra senaste tid har han gjort framsteg i sin intention att renodla verksamheten och har släppt sin anställning. Han försöker framförallt välja lönsamma uppdrag inom det som han ser som sin framtida huvudverksamhet. Han har alldeles nyligen fått en ungdomspraktikant och företagaren gör sig förtjänt av beteckningen Mångsysslare.

Kan hänföras till Grupp 6 dvs. han strävar efter att bli heltidsföretagare men förefaller relativt nöjd. En notering i Grupp 7-kategorin är också rimlig.

Den Professionella

Deltidsföretagare nummer sex är en kvinna på över 50 år som varit lärare större delen av sitt liv. Hon har länge varit intresserad av pedagogik och läromedel och startade för mer än 15 år sedan ett företag med en kollega i den branschen. Efter några år blev de uppköpta av en av branschens allra största företag. Då hon efter tre år lämnade sin anställning hos köparen fick hon göra det med "två tomma händer" då produkterna ägdes av köparen.

För några år sedan tog hon en anställning som pedagogisk IT-utvecklare i kommunen som hon numera upprätthåller till 80 procent. Resten av sin tid arbetar hon i eget aktiebolag tillsammans med två kompanjoner och ett par anställda. Produkten är pedagogisk programvara som också översätts och exporteras. Mycket av arbetet är outsourcat. Företaget har ingen egen lokal "därför att vi har så olika arbetsrytm under dygnet och så där". Kärnan i den egna verksamheten är idéskapandet och innehållsskapandet. Det senare illustrerar intervjupersonen med att berätta om uppgifter från några olika områden.

Vi har 5000 frågor som vi hittat på då. [Pedagogisk programvara för att underlätta elevers inläring.] En del är generella, 2 x 4 t.ex. men allt det andra, vi har ett program med 220 små korta texter på svenska, faktabaserade. Vi har gjort en produktion om svenska växter.

Eller uttryckt i mera generella termer.

Alla program vi gör är utifrån ett pedagogiskt behov. Vi ser alltså att det saknas. Vi har alltså ett pedagogiskt behov, med inläring eller med organisation eller vad det nu är va och då utifrån det så får jag en idé om att datorn kanske skulle kunna lösa det, för eleverna och för mig som lärare.

Efterfrågan på produkterna tycks vara god men det är alltid en chansning då deras produkter är nya.

Vi gör produkter som inte gjorts förut, som ofta har en viss form av nytänkande. Ibland kan det ta flera år innan folk fattar vad vi tänker, men sedan när det väl kommer in kan det leva väldigt länge.

Lönsamheten är ett problem. Trots det tror intervjupersonen att hon inom ett år skall kunna lämna sin anställning och jobba heltid i företaget och ta ut en heltidslön.

Hon kan klart hänföras till Grupp 6. Hon har också en genomgående professionell inställning till hur företaget skall drivas både vad gäller företagsformen och produktionen.

Entreprenörsentusiasten

Nästa deltidföretagare är en 58-årig kvinna som vi benämner Entreprenörsentusiasten. Hon har lång yrkeserfarenhet från många olika branscher och har startat, drivit och avslutat flera företag under sin verksamma tid som egen företagare. Före universitetsutbildningen drev hon två företag tillsammans med sin man. Hon var dock bara ägare till ett av dem.

Jag var 40 år när jag påbörjade mina universitetsstudier på ekonomlinjen, som jag avbröt vid unga år. Dessförinnan hade jag varit deltidsföretagare i olika konstellationer, bl.a. i byggbranschen tillsammans med min man. Hela tiden hade jag olika anställningar vid sidan om, fyllde på med olika jobb för att klara ekonomin. Jag gjorde det jag var bäst på, arbetade som administratör och revisorsassistent. Jag blev en ofrivillig deltidare.

Målet med hennes utbildning var att bli egen företagare på heltid och efter examen hade hon flera olika uppdrag. ”Studierna öppnade alla dörrar och jag fick de uppdrag jag drömt om som konsult och projektledare inom arbetsorganisationsområdet.” Samtidigt drev hon också tillsammans med en kollega en butik i aktiebolagsform.

Som kanske också denna korta beskrivning visar arbetade den intervjuade väldigt mycket – alltför mycket – hon blev hel sjukpensionär. Hennes erfarenheter som företagare inom flera sektorer har övertygat henne om att egenföretagande är ett bra försörjningsalternativ, och i hennes personliga situation rentav det bästa alternativet. Hon anser sig ha de egenskaper som krävs av en entreprenör, vara dynamisk, social, bra på nätverk, drivande, krävande och snabb. Hon anser sig vara uthållig och fokuserad, bra på att lyssna, inspirera och se möjligheter. Hon anser sig ha fått ”kvitto på” att hon har den fingertoppskänsla som krävs för att vara entreprenör. I sin egenskap av entreprenör vill hon hela tiden gå ett trappsteg till i sin utveckling utan att för den skull ge avkall på tid för reflektion och eftertanke.

Efter pensioneringen har hon, för att få dela med sig av sina erfarenheter, valt att på uppdrag arbeta med Länsstyrelsens, NUTEKs och Näringslivscentrums satsning på att stödja utveckling och framtid för kvinnliga företagare i Östergötland i deras mentorsprogram. Hon fungerar som mentor för nyföretagare, för dem som hållit på i minst sex månader och därmed anses vara i startskedet som företagare. Förtidspensioneringen, och orken, sätter stora restriktioner för verksamhetens omfattning.

Hon tillhör därför Grupp 4 men skulle vilja tillhöra grupp 3. Hon är mycket frustrerad av att sjukdom sätter en gräns för mängden arbete hon orkar utföra. Men så ser läget ut och hennes situation gör att hon tvingas acceptera det även om hon har svårt att förlika sig.

Protestföretagaren

Heltidsföretag är också målet för vår åttonde deltidsföretagare som vid intervjutillfället är anställd vid socialförvaltningen i en mellansvensk stad samtidigt som hon startat ett företag på deltid. Företagsidén har två källor; dels tillkortakommandet hon upplever i sitt arbete med de klienter hon har och dels svårigheterna att få tillämpa de metoder hon tror skulle fungera bättre. Hennes arbete består av att söka hjälpa främst ungdomar och familjer med problem tillbaka till ett fungerande liv, studier och arbete. De medel hon har till förfogande som anställd anser hon otillräckliga. Hon har med åren, hon är nu strax under 40 och har 15 års yrkeserfarenhet, kommit att tro på betydelsen av en sund livsföring och sambandet mellan kropp, själ och livsstil.

Jag vill bli friare i vilka metoder jag använder. Att jag får plocka in det jag vill. Alltså det här med kroppsterapi. Att gå direkt till kroppen ... Många har svårt att

prata. Och det är omedvetet också. Många av dem som jag jobbar med här de har inte lärt sig att prata hemma.

Den intervjuade skulle, som synes, vilja arbeta med terapi av olika slag, särskilt kroppsterapi men ledningen vid den förvaltningen vid vilken hon är anställd ställer sig skeptisk till sådana metoder. Jag benämner henne därför Protestföretagaren.

Fanns möjligheterna att utöva de metoder hon tror på i anställningen skulle hon inte startat eget. Nu har hon alltså gjort det. Företaget är relativt nystartat. Hon arbetar med det på sin fritid men hon söker aktivt både efter lokal och samarbetspartners för att säkra kundtillgången. Hon har inlett lovande kontakter med ett konferenshotell som vill erbjuda sina gäster möjligheter till olika behandlingar. Om det går i lås ämnar hon lämna sin anställning och arbeta på heltid i sitt företag.

Jag har ju på gång att starta en butik kombinerad med praktik i xx. Så jag tror att man kan styra det mer. Att jag kan jobba mera och vara ledig på sommaren. Man kan styra mer hur man ska lägga upp arbetet.

Hon är en person som kan hänföras till Grupp 9.

Konstnären

Vårt nionde exempel är en företagare, som väver exklusiva produkter för kräsna kunder beredda att betala för vad genuint hantverk kostar. Jag benämner henne Konstnären.

Konstnären har alltid arbetat med textilt hantverk, men uppnådde önskan att väva först i 35-årsåldern. Då gick hon en vävutbildning. Därefter blev vävningen satt på undantag i nästan 10 år till. Under dessa tio år utbildade hon sig barnskötare och arbetade inom kommunal förvaltning. Efter tio år gick hon en yrkesvävarutbildning och startade därefter egen ateljé (på halvtid) tillsammans med en kollega, som senare, av personliga skäl, drog sig ur. När hon några år senare blev övertalig inom kommunen, blev det naturligt att satsa på vävningen på heltid. Detta innebar mer tid för marknadsföring, men det tar tid att "bli någon" i den här branschen.

Köparna är få. Konstnären deltar i utställningar anordnade av museer, hemslöjden och hantverkskooperativ, som hon är medlem i. Hon har aldrig kunnat försörja sig på vävningen fullt ut. "Detta kommer nog aldrig bli riktigt möjligt, även om man aldrig ska säga aldrig." Det viktiga är att produkterna är unika, något som också motiverar det höga pris som hantverk betingar.

För att få ekonomin att gå ihop, har Konstnären en fast halvtidsanställning i en närliggande stad. Inkomsten från anställningen är välkommen men inte helt oundgänglig eftersom Konstnärens make är högavlönad. Arbetet som anställd är mycket socialt och detta är positivt i motsats till det mycket ensamma arbetet, som det innebär att vara konsthantverkare.

Om det fanns någon möjlighet, skulle Konstnären vilja driva företaget i större skala, genom att få uppdrag som formgivare och därigenom få andra att tillverka produkterna. På detta sätt skulle hon kunna tillverka de unika produkterna – konstverken – på egen hand och brukstingen blev till ändå. Det är just genom arbetet i vävstolen, som hon kommer på nya idéer. Att provväva och testa nya tankar, vill hon fortsätta med.

Uppdrag med offentlig utsmyckning eller hos privata företag skulle kunna ge mer och större inkomst. En annan möjlighet att utveckla företaget är att ha någon anställd, men det kostar i nuläget alldeles för mycket.

Det motiverar att hon kan hänföras till i första hand Grupp 7 men också till Grupp 5 och 6.

Butiksägaren

Vårt sista exempel är vår enda detaljhandlare. Jag kallar henne därför Butiksägaren. Det är en relativt ovanlig detaljhandel med ganska exklusiva produkter som ger ”energi och hälsa”. I anslutning till butikslokalen finns utrymme för att ge behandlingar såsom healing eller hålla kurser eller utbildningar med ett begränsat antal deltagare. Intervjupersonen hyr nu ut dem till tillfälliga arrangemang men skall försöka få in en permanent hyresgäst – allra helst en terapeut. Butiken hade funnits i nästan 10 då hon köpte den. Namnet var inarbetat vilket var en stor fördel.

Butiken köpte hon år 2000. Det var inte hennes första egna företag. I sin ungdom utbildade hon sig till att arbeta med barn och var några år anställd inom barnomsorgen. En belastningsskada tvingade henne både att sluta där och ge upp den garnaffär hon drev vid sidan av. Under sjukskrivningstiden som varade över ett år fick hon utbildning till massör. Hon arbetade som egen där i några år fram till dess att hon fick veta att butiken hon nu äger skulle säljas.

Under alla år har Butiksägaren bistått sin man i hans företag, i vilket hon är delägare, genom att sköta det administrativa åt honom. Det arbetet ger henne hennes försörjning. ”Det jag tjänar här [Butiken som drivs på deltid]. Det är noll just nu.” Så tror hon att det kommer att bli en tid framöver. De pengar hon får in måste hon lägga i lagret.

För att driva butiken måste man ju ha nya grejer för att det skall vara intressant för folk att komma tillbaka igen. Det innebär att jag har lagt de pengar som kommer in på det som finns i butiken ... Det är ju den fasta kundkretsen man vill åt så att säga.

Sammantaget arbetar intervjupersonen ungefär heltid. Butiken har öppet 33 timmar i veckan. Därtill kommer arbetet med administrationen för både det egna och makens företag. Hon tar också emot bokföring från ett annat företag. Den intäkten tar hon in till sitt företag.

Butiksägaren hoppas att företaget skall gå så bra att hon kan anställa någon på deltid och få litet mera fritid. ”Jag känner att jag måste det för jag är trött.”

I den tänkta modellen finns inte det alternativet men eftersom det innebär en reduktion av arbetsinsatsen kan hon kanske hänföras till Grupp 8 eller 9. Att få en mer samlad tillvaro är något hon eftersträvar.

Sammanfattningsvis så är det följande tio deltidsföretagare som ingår i studien:

Deltidsföretagarna	Önskan om heltid/deltid	
Örtterapeuten	4 (1)	Nöjd med läget (Vill vara deltidsanställd)
Sjukpensionären	3 (1)	Vill vara Heltidsföretagare (Vill vara deltidsanställd)
Heltidsanställd	10	Nöjd med läget
Studerande	3	Vill vara Heltidsföretagare
Mångsysslaren	6 (7)	Vill vara Heltidsföretagare (Nöjd med läget)
Professionella	6	Vill vara Heltidsföretagare
Entreprenörsentusiasten	4 (3)	Nöjd med läget (Vill vara Heltidsföretagare)
Protestföretagaren	9	Vill vara Heltidsföretagare
Konstnären	7 (5 eller 6)	Nöjd med läget (Vill vara Heltidsanställd eller Heltidsföretagare)
Butiksägaren	8 (9) alt. 5 (6)	Vill vara deltidsanställd (Vill vara Heltidsföretagare)

Efter intervjuerna med deltidsföretagarna fattas representanter för modellens Grupp 2. Den gruppen kan tänkas bestå av de klart ofrivilliga deltidsföretagarna som hellre än att arbeta som egen företagare skulle vilja vara anställd. Det är kategorin av företagare som vi förväntar oss arbetar under relativt svåra ekonomiska förhållanden. Vid fortsatta studier kommer representanter för gruppen att sökas. Indikationer på deras förekomst får vi, förhoppningsvis, i den fortsatta redovisningen av resultaten från tidigare studier som presenteras nedan. Med dessa snabba personporträtt går vi alltså vidare och redovisar tidigare undersökningar. För att rätt kunna tolka materialen beskrivs först på vilket sätt som studierna gjorts dvs. vilka metoder som använts.

Existerande material och begrepp

Två olika undersökningar som indirekt kan ge upplysningar om deltidsföretagandet har lokaliserats. Den ena är *Företags- och anställningsformer i förändring*, en skrift som utgavs som en Ds-rapport, *Ds 2003:27*, av Näringsdepartementet. Den redovisar, som framgår nedan, individers försörjningskällor. Den andra är en NUTEK-undersökning *Företagens villkor och verklighet 2002* som utgår från existerande företag och där verk-samma. De två materialen har alltså olika utgångspunkter – det ena utgår från *individer* på arbetsmarknaden det andra från verk-samma *företag*. Det är dock individer som finns i företagen. Där möts de båda materialen.

I förordet till *Ds 2003:27* anges att syftet är att ”kartlägga nya former för företagande och anställningsformer i gränssnittet egenföretagande/anställning”. Det konstateras tidigt att egenföretagandet, särskilt soloföretagandet, ökat under de senaste tio åren. Drivkrafterna till denna utveckling vill undersökningen också utröna och lokalisera och analysera eventuella hinder som kan finnas att gå från anställning till egenföretagande.

I Ds-rapporten lanseras ett begrepp, *kombinatörer*, för de personer som kombinerar en anställning och ett företagande dvs. de som i modellen ovan återfinns i rutorna för ”Även deltidsanställda” respektive ”Även heltidsanställda” och därmed åsatts nummer 5–10. I Ds-rapporten ägnas betydande utrymme åt de definitionsproblem som finns an-

gående kombinatorer. För myndigheter, statistikproducenter och forskare är det viktigt att veta vem som är företagare och vem som är anställd. Är det fråga om anställning skall ett anställningsavtal tecknas mellan arbetsgivare och arbetstagare. Är det fråga om ett uppdrag som utförs av en självständig företagare eller dennes anställda kan det tecknas ett uppdragsavtal. Klassificeringen får konsekvenser i en rad avseenden och berör många regelsystem såsom arbetslöshetsförsäkringar, sjukförsäkringar, skatter på inkomst och mervärdeskatt, facklig tillhörighet osv. Vi tvingas här nöja oss med att aktualisera dessa svårigheter och ha dem i åtanke under hela framställningen. Regelsystemet kan ha, och har förmodligen, betydelse för vilka beslut som individer fattar, vilket illustreras av flera av våra intervjupersoner.

Till grund för kombinatorundersökningen ligger framförallt SCB:s arbetskraftsundersökningar, AKU. AKU konstrueras från telefonintervjuer med 17 000 personer om deras arbetsmarknadssituation. Individen får uppge om hon är anställd, är egen företagare, arbetslös eller utanför arbetskraften. Eventuella bisysslor anges också och om bisysslan är via anställning, eget företagande eller oavlönad såsom medhjälpande familjemedlem. AKU kan ge uppgift om huruvida förekommande uppgifter avser bi- eller huvudsyssla dvs. också huruvida företagandet ses som huvud- eller bisyssla. AKU-materialet används i Ds 2003:27 för att fastställa kombinatorernas antal och omfattning av verksamheten.

En annan viktig källa för kombinatorundersökningen är två register hos SCB, dels RAMS, Registrerad arbetsmarknadsstatistik, och dels LINDA, urvalsbaserad longitudinell individdatabas. I den sistnämnda finns 725 000 individer. Syftet med basen är att följa dessa individers inkomstutveckling. RAMS är en totalräknad undersökning som bygger på arbetsgivares kontrolluppgifter och självdeklarationer för egna företagare. Inkomstuppgifterna kompliceras av att de egna företagare som driver företag i aktieföretagsform kanske enbart registreras som anställda. Så skall, numera, inte vara fallet – men åtminstone i ett tidsperspektiv föreligger en komplikation med jämförelser. Som vanligt, frestas jag skriva, beaktas inte de företag som drivs inom jordbrukssektorn.

Min andra huvudkälla är, som nämndes ovan, den av NUTEK initierade undersökningen "Företagens villkor och verklighet 2002". Undersökningens syfte framgår av namnet. Tillsammans med SCB genomförde NUTEK en riksomfattande enkätundersökning hösten och våren 2001–2002. Nästan 15 000 enkätsvar, vilket innebar en svarsprocent på 70, ligger till grund för de resultat som presenteras. Enkäten hade tillställts ett riksrepresentativt urval av svenska småföretag med färre än 50 anställda och en omsättning överstigande 100 000 kronor per år. Den senare gränsen kan medföra att många deltidsföretag och deltidsföretagare inte finns med i urvalet.

Deltidsföretagare och kombinatorer

De båda material som använts för att få en uppfattning om deltidsföretagandets omfattning och sammansättning i landet i stort är inte helt jämförbara. Ur NUTEKs material kan inte deltidsföretagarna utläsas utan att materialet först bearbetas och grupperas.

Tillvägagångssättet, som diskuterats med tjänstemän på NUTEK, redovisas i not 2.⁴ För att förenkla en jämförelse presenteras uppgifter från de två materialen bredvid varandra.

Tabell 1
Deltidsföretagare, fördelat på solo-, par- och grupp företag.

Alla deltidare – sorterade efter typ		
	Frekvens	Procent
Solodeltidare	48 689	86,8
2 deltidare	7 003	12,5
3 deltidare	414	0,7
Totalt	56 106	100,0

Källa: Sammanställning av NUTEKs material insamlat för Företagens villkor och verklighet 2002

Tabell 2
Antalet företagare och kombinatorer

Endast företagare		343 300
Kombinatorer		81 800
därav företag som bisyssla resp. med anställning som bisyssla		65 700
		16 100

Källa: Ds 2003.27

Antalet deltidföretagare är enligt den avgränsning som tillämpas i NUTEK-studien cirka 56 000 medan kombinatorerna enligt Ds 2003:27 är betydligt flera, mer än 80 000. Orsakerna till skillnaderna är flera. Den största torde vara att NUTEKs material avser att exkludera företag med en omsättning understigande 100 000 kronor per år. Dessa deltidföretagare kommer alltså inte med i NUTEKs register men ses som kombinatorer i de fall de har en anställning vid sidan av företaget. Denna omständighet kan gälla några av våra intervjupersoner t.ex. Protestföretagaren som inte kommit igång riktigt med sin verksamhet och Entreprenörsentusiasten, som bara får arbeta några timmar i veckan eftersom hon är sjukpensionär. De finns med i Ds-kombinatorgruppen men inte i NUTEKs material.

Det kan också finnas deltidföretagare som inte har en anställning och som därför inte är kombinatorer. Överstiger deras omsättning 100 000 per år skall de finnas med i NUTEK-registret men ej i Ds-materialet. Örterapeuten, tillhör den kategorin. Inget av materialen är alltså idealiskt för rapportens syfte. De bidrar dock till att ge en bild av dagens deltidföretagande och till att formulera ytterligare frågor inför fortsatta studier.

⁴ NUTEKs material har grupperats och bearbetats för att få svar på de frågeställningar som är aktuella i föreliggande studie. Inledningsvis skapades en kolumn för totalt antal sysselsatta (sysselsatta kvinnor + sysselsatta män) och en för totalt antal heltidssysselsatta (heltidssysselsatta kvinnor plus heltidssysselsatta män). Därefter skapades en kolumn med företagen fördelade på kategorierna företag som drivs av en person på deltid, solodeltidare (1), företag som drivs av två personer, båda på deltid, pardeltidare (2) företag som drivs av tre personer, alla på deltid, (3) och företag som ej drivs av personer på deltid (4) För att lokalisera de företag som är *solodeltidare*, dvs. de som ensam driver ett företag på deltid utan anställda, kombinerades kolumnernas antal sysselsatta (=1) och antal heltidssysselsatta (=0). För att få fram de företag som bestod av två deltidare tillika ägare kombinerades kolumnerna antal sysselsatta (=2), antal heltidssysselsatta (=0) och antal kompanjoner som leder företaget (=2). För att få fram de företag som bestod av tre deltidare kombinerades kolumnerna antal sysselsatta (=3), antal heltidssysselsatta (=0) och antal kompanjoner som leder företaget (=3 eller fler). Framöver är alla bortfall (företag som är nedlagda eller inaktiva eller av annat skäl gjort att respondenten inte kunnat besvara enkäten) i NUTEKs databas bortselektade.

Antalet deltidsföretagare och kombinatorer är så stort att de motsvarar en betydande andel av företagsbeståndet. Kombinatorerna utgör cirka 20 procent av alla svenska företagare år 2000. Det innebär att cirka 2 procent av arbetskraften är kombinatorer.

I Ds-materialet presenteras uppgifter om huruvida kombinatorerna ser på sig själva som företagare som dessutom har en anställning eller som anställda som dessutom driver ett företag. De olika sätten att tala om sig själv och sitt arbete indikerar var identiteten ligger och därigenom, kanske indirekt, också framtidsplanerna. Det är inom gruppen ”företagare med anställning som bisyssla” i tabell 2 ovan, vi kan förvänta oss expansion i företaget och nya idéer. Deras identitet är företagarens. Många av dem vill, om möjligt, lämna anställningen och gå över till företagande. Det gäller bland våra intervjupersoner exempelvis Mångsysslaren, den Professionella och Butiksägaren. Den sistnämnda skulle vilja expandera och helt lämna övriga bisysslor, den Professionella hoppas kunna expandera tillräckligt för att säga upp sig och Mångsysslaren har i skrivandes stund, november 2004, nått den positionen. Den Heltidsanställda får representera den grupp som i tabellen kallas ”anställd med företag som bisyssla”.

Hel- och deltidsföretagandets branschfördelning och lokalisering

Branschtillhörigheten avgör en stor del av de villkor under vilka företag bedrivs. Företagsstrukturen varierar mellan branscherna och så gör en rad villkor såsom storlek, lönsamhet, regelsystem och partsrelationer. Inom vissa branscher dominerar små företag, inom jordbruket är företagarna t.o.m. flera än de anställda medan andra domineras av stora företag. Traditionellt har tillverkningsindustrin tillhört den sistnämnda kategorin vilket avspeglas också i följande tabeller.

Tabell 3 Hel- och deltidsföretagare efter typ av företag

Typ av företag	Deltidsföretag eller inte?		Total
	Ej deltidare	Deltidare	
Tillverkande företag	84%	16%	100%
Tjänsteföretag	75%	25%	100%
Handelsföretag	81%	19%	100%
Total	77%	23%	100%

Källa: Sammanställning av NUTEKs material insamlat för Företagens villkor och verklighet 2002.

Deltidsföretagandet är relativt sett vanligare inom tjänstesektorn än inom handel och tillverkning. Det tycks alltså lättare att driva ett tjänsteföretag på deltid än ett tillverkande eller ett handelsföretag. Butiksägarens svårigheter att ”dra runt” sin butik är exempel på det. Det kan också tänkas att skillnaderna förklaras av att det är svårt att driva tjänsteföretag på heltid vilket våra deltidsföretagare inom hälsorelaterad verksamhet, Örterapeuten, Sjukpensionären och Protestföretagaren, är exempel. Marknaderna tycks ännu vara för små. Mera i detalj i olika branscher ser fördelningen ut som följer:

Tabell 4 Hel- och deltidsföretagare efter branschgrupp

		Deltidsföretag eller inte		Total
		Ej deltidare	Deltidare	
Branschgrupp	Utvinning av mineral	100%	0%	100%
	Tillverkning	81%	19%	100%
	Byggverksamhet	90%	10%	100%
	Partihandel och detaljhandel	82%	18%	100%
	Hotel och restaurangverksamhet	84%	16%	100%
	Transport, magasinering och kommunikation	88%	12%	100%
	Fastighets- och uthyrningsverksamhet, företagstjänster	72%	28%	100%
	Utbildning	62%	38%	100%
	Hälso- och sjukvård, sociala tjänster; veterinärverksamhet	75%	25%	100%
	Andra samhällsliga och personliga tjänster	58%	42%	100%
	Total	77%	23%	100%

Källa: Sammanställning av NUTEKs material insamlat för Företagens villkor och verklighet 2002.

I tabell 4 går det att se större skillnader än i den grova tredelningen som återgavs i tabell 3. Att deltidsföretagande inom utvinning av mineral inte är särskilt vanligt verkar troligt med tanke på de stora kapitalinsatser och maskininvesteringar som måste till. Andra branscher där det, enligt det officiella materialet, är ovanligt med deltidare är byggverksamhet och transport, magasinering och kommunikation. Den sistnämnda branschen är också relativt kapitalintensiv. När det gäller byggverksamhet kan inte uteslutas att det finns ett stort deltidsföretagande som förblir oregistrerat.

Utbildning och andra samhällsliga och personliga tjänster (i det senare ingår avloppsrening, avfallshantering, renhållning, intressebevakning, religiös verksamhet, rekreations-, kultur- och sportverksamhet, annan serviceverksamhet) är de andelsmässigt största deltidssektorerna. Den första siffran förefaller förvånande eftersom utbildningssektorn ofta omtalas som centraliserad och reglerad. Också i vårt lilla urval återfanns dock en företagare, den Professionella, i utbildningssektorn. Det påminner om att utbildning kan vara mer än direkt undervisning. Den allra största gruppen, andra samhällsliga och personliga tjänster, förefaller tentativt lättare att förstå som lämplig både för småföretagande och deltidsföretagande av mycket olikartat slag. Bland de intervjuade återfinns exempelvis Entreprenörsentusiasten i denna grupp. Deltidsföretag är även relativt vanligt inom fastighets- och uthyrningsverksamhet, företagstjänster, eftersom mer än var fjärde företagare där är det på deltid. Vissa delar av sektorns företag, såsom stugbyar, är säsongbetonade och därmed deltidsföretag. Delar av Mångsysslarens verksamhet tillhör den kategorin. Att marknaden inte är stor nog för ett heltidsföretagande, åtminstone inte ännu, kan vi se hos flera av våra intervjupersoner, både Örterapeuten och Protestföretagaren inom hälsobranschen. Var fjärde företagare inom hälsobranschen är det på deltid.

Soloföretagarna dominerar alla branschgrupper på denna nivå. Värt att nämna är dock att inom handel, hotell och restaurang drivs 20 procent av deltidsföretagen av två

eller tre personer. Förmodligen är det svårt att driva exempelvis en detaljhandel ensam på deltid då kraven på öppethållande numera är stora vilket vår intervjuperson, Butiksägaren, vidimerade.

Företags lokalisering är ett annan viktig skapare av företags villkor. Vad gäller deltidsföretag är lokaliseringen nästan alltid liktydigt med var företagarna bor. Nästan alla deltidsföretag har en företrädesvis lokal marknad dvs. kunderna finns i närområdet. Av de material vi använt framgår att det föreligger vissa regionala variationer. Det har inom studiens ram inte genomförts någon helt klagörande analys av den regionala dimensionen. Några uppgifter skall dock lämnas vilka snarast får bilda underlag för fortsatta frågor och studier. Andelen deltidsföretagare på länsnivå varierar mellan 15 procent som lägst i Västra Götaland och 28 procent i Jönköpings, Östergötlands och Västerbottens län. Kön fördelningen bland deltidsföretagare uppvisar små regionala variationer. Från en annan synvinkel sett är de regionala könsskillnaderna mellan företagare större – 40 procent av de kvinnor som är företagare i Västerbotten är det på deltid. Den andra extremen utgörs av männen i Värmland där bara 12 procent av företagarna är det på deltid.

I alla län utgör tjänsteföretagen den största deltidsföretagargruppen men dominansen växlar från 48 procent på Gotland till 88 procent i Västra Götaland. Då de faktorer som använts ovan kombineras framkommer i vissa regioner i vissa branscher total dominans av deltidsföretagare. Som exempel kan nämnas att nästan alla utbildningsföretag på Gotland drivna av kvinnor är deltidsföretag och att mer än 80 procent av kvinnliga företagare med högskoleutbildning i Västerbotten driver företaget på deltid.

Anställda, kombinatörer och andra företagare

Deltidsföretagandet kontra det traditionella företagandet och arbetsmarknaden kan också belysas genom siffror på näringslivsfördelningen bland kombinatörer, bland företagare och bland arbetskraften i stort. Vi börjar med att redovisa en tabell där kombinatörernas näringsgrensfördelning jämförs med den som anställda på arbetsmarknaden i sin helhet har. Det bör inför denna läsning betänkas att möjligheterna att driva företag vid sidan av en anställning kan variera av många skäl. Vissa anställningar kan vara så ansträngande eller absorberande att de som har dem inte orkar med ett företagande vid sidan av särskilt om de arbetar heltid. Förekomsten av deltidsanställning, som kan tänkas ge större möjligheter till deltidsföretagande än en heltidsanställning, varierar mellan sektorer, branscher, yrken och arbetsgivare. För vissa grupper, t.ex. detaljhandelsanställda kvinnor, är deltidsarbete mycket vanligt. För andra, t.ex. högutbildade män i karriären, är deltidsanställning sällsynt. För vissa löntagare föreligger ett förbud från arbetsgivaren att syssla med konkurrerande verksamhet medan det inom andra delar av arbetsmarknaden är om inte gillat så åtminstone accepterat.

Tabell 5 Anställningarnas näringsgrensfördelning
bland kombinatorer och anställda år 2000.

Näringsgren	Kombinatorer	Anställda	
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2	1	+1
Tillverkning m.m.	15	20	-5
Byggverksamhet	3	5	-2
Handel och kommunikation	14	18	-4
Finansiell verksamhet och företagstjänster	13	12	0
Utbildning och forskning	16	10	+6
Vård och omsorg	16	20	-4
Personliga och kulturella tjänster, renhållning	11	7	+4
Offentlig verksamhet m.m.	9	6	+3
Summa procent	100	100	
Antal	81 800	3 731 100	

Källa: Ds 2003:27 s. 51.

Då tabellen läses kan det vara motiverat att erinra om att de som startar eget ofta, kanske rentav oftast, gör det i sitt yrke. Det kan tyckas vara en självklarhet att gå ut på marknaden med något man verkligen behärskar genom tidigare arbete men visst finns det undantag. Kombinatorerna, som grupp, tycks exempelvis avvika från det mönstret. Endast 27 procent av dem har sitt företag och sin anställning i samma näringsgren. Exempel på båda strategierna, att ha företag i sitt yrke och att ha det inom helt andra sektorer, finns bland våra exempeldeltidare t.ex. den Heltidsanställda som "extraknäcker" i sitt yrke som egen kontra den barnomsorgsutbildade Sjukpensionären som arbetar med kroppsvård och den likaledes barnomsorgsutbildade Butiksägaren.

Reflektionerna som gjordes ovan i anslutning till tabell 3 och 4 har relevans också här. Inom vissa tjänster, framförallt då utbildning och forskning, personliga och kulturella tjänster samt offentlig verksamhet är kombinatorer relativt vanliga om man jämför med anställda på arbetsmarknaden. Grupperna kan antas bestå av både ett high road och ett low road-företagande (Wheelock 1999a; Wheelock 1999b). Med "high road" avses ett val från en styrkeposition och med "low road" ett företagande utövat i brist på andra försörjningsalternativ. De skiftande förutsättningarna har uppmärksammats också i Sverige. I SOU 2003:21 konstateras att vissa företagare, exempelvis den grupp som betecknas som "frilansare", ofta av nödtvång tvingas alternera mellan anställning och egenföretagande. Vår Heltidsanställda, högutbildad och resursstark, och Konstnären, som vare sig kan få en heltidsanställning eller driva företaget på heltid tillhörde i detta sammanhang de resurssvaga. Av tabellen framgår inte om kombinatorens företag och anställning är i samma bransch. Så kan det vara, som för vår högutbildade intervju-person, men det kan också skilja helt såsom för vår Konstnär.

Den storföretags-, eller rättare stororganisationsdominans, som omtalades ovan i anslutning till tabell 3 och 4 för industri gäller också för vård och omsorg, vilket förmärks exempelvis i siffrorna där vårdanställdas andel är högre än andelen vårdkombinatorer. I ytterligare en sektor, handel och kommunikation, är de anställdas andel betydligt högre än kombinatorernas. Det kan tyckas förvånande, handeln har av tradition

varit en småföretagsdominerad sektor men under senare decennier har sektorn genomgått en stor omvandling och koncentration (Sundin 2003; Supermarket 2000). Omvandlingen av den sistnämnda sektorn, liksom för vård och omsorg, avspeglas också i nedanstående tabell 6 som visar företagens branschfördelning och kombinatorernas branschfördelning. En högre andel företagare än kombinatorer, som i handel och kommunikation, indikerar mognad och storföretagsdominans. En högre andel bland kombinatorer än bland företagare kan vara ett tecken på en framväxande småföretagsamhet antingen i nya sektorer och delsektorer eller i de stora organisationernas skugga. Diskrepansen inom vård och omsorg respektive utbildning och forskning tolkar jag som tecken på att småföretag, delvis som en följd av den offentliga sektorns avreglering, etablerat sig som alternativa utförare eller med alternativa metoder. Protestföretagaren är ett exempel av detta slag. ”Kombinatorstyngden” kan också vara ett tecken på att det är svårt att få så god lönsamhet i branscherna att det ger en hel försörjning. Så sägs vara fallet inom de delbranscher som har ett tjänsteprefix. En diskrepans åt andra hållet, dvs. att kombinatorerna är förhållandevis få kan vara ett tecken på att delbranschernas praktik är heltidsstyrd såsom vi nämnde ovan för nutidens detaljhandel. Svensk detaljhandel har långa öppettider som klaras av med förhållandevis många som arbetar deltid. För den småföretagare som driver en egen butik blir det praktiskt omöjligt att följa med i öppethållandet genom ett deltidsföretagande – ibland också genom ett heltidsföretagande om det utövas av en ensam individ.

Tabell 6 Företagens näringsgrensfördelning bland kombinatorer och övriga företagare år 2000.

Näringsgren	Kombinatorer	Övriga företagare	
Tillverkning och utv. av mineral och energiprodukter	9	10	-1
Byggverksamhet	5	12	-7
Handel och kommunikation	21	31	-10
Finansiell verksamhet och företagstjänster	30	24	+6
Utbildning och forskning	5	1	+4
Vård och omsorg	7	4	+3
Personliga och kulturella tjänster, renhållning	21	17	+4
Offentlig verksamhet m.m.	1	0	
Summa procent	100	100	
Antal	81 800	336 300	

Källa: Ds 2003:27, s. 50.

Det är, liksom för deltidsföretagarna så som de framstår i NUTEKs material, framförallt inom de utpräglade tjänsterna som kombinatorerna har en övervikt. Sammantaget för grupperna finansiell verksamhet och företagstjänster, utbildning och forskning samt personliga och kulturella tjänster utgör övervikten för kombinatorer relativt övriga företagare 14 procent. I Ds 2003:27 reflekteras över att konsulter och artister särskilt ofta är kombinatorer. En gissning, stödd av våra intervjuer är att den första kategorin, konsulterna, består av professionella eller semiprofessionella som extraknacker som konsulter såsom den Heltidsanställda och den Studerande, dvs. det är i stort ett frivilligt deltidsföretagande. Den andra kategorin, artisterna, består gissningsvis av ofrivilligt

deltidsarbetslösa artister som försörjer sig med allehanda jobb som inte har med artisteriet att göra. Konstnären är, återigen, den av våra intervjupersoner som får exemplifiera gruppen.

Deltidsföretagandet och könsarbetsdelningen

Branschfördelning

Både arbetsmarknaden och företagandet är starkt könssegregerat och så är, i analogi med detta, också deltidföretagandet. Segregeringen är inte uppenbart densamma som inom övrig verksamhet. På sektorsnivå återfinns andelsmässigt flest deltidföretagare bland kvinnor som har tillverkande företag. Påpekas bör också att inom detaljhandel är deltidföretagande relativt sett vanligare bland män än bland kvinnor. Varför det är så bör studeras och analyseras närmare. Att det sammanhänger med vilka varor som säljs är troligt men varför de kan finnas på marknaden med små tidsinsatser från företagen är än så länge oklart. För att komma vidare bör ytterligare uppgifter inhämtas inte bara om varuutbudet utan också om antal anställda, lokalisering, kundstrukturen osv.

Tabell 7 Hel- och deltidföretagare efter företagstyp och kön

Typ av företag		Kön		Total
		Kvinna	Man	
Tillverkande företag	Ej deltidare	61%	89%	84%
	Deltidare	39%	11%	16%
Tjänsteföretag	Ej deltidare	66%	78%	75%
	Deltidare	34%	22%	25%
Handelsföretag	Ej deltidare	84%	80%	81%
	Deltidare	16%	20%	19%

Källa: Sammanställning av NUTEKs material insamlat för Företagens villkor och verklighet 2002.

Nedbrutet på en lägre nivå framstår variationerna mellan olika branscher som anmärkningsvärda. Inom utbildning respektive andra samhällliga och personliga tjänster är inslaget av deltidföretagare stort, 38 respektive 42 procent. Inom utbildning är kvinnor och män deltidare i samma utsträckning medan det inom tjänstesektorn är en övervikt för män. Den största könsskillnaden finns inom tillverkning så som nämnts tidigare.

Tabell 8 Hel- och deltidsföretagare
efter branschfördelning och kön.

Branschgrupp		Kön		Total
		Kvinna	Man	
Utvinning av mineral	Ej deltidare	100%	100%	100%
Tillverkning	Deltidare	64%	86%	81%
	Ej deltidare	36%	14%	19%
Byggverksamhet	Deltidare	83%	90%	90%
	Ej deltidare	17%	10%	10%
Partihandel och detaljhandel	Ej deltidare	81%	83%	82%
	Deltidare	19%	17%	18%
Hotel och restaurangverksamhet	Ej deltidare	77%	87%	84%
	Deltidare	23%	13%	16%
Transport, magasinering och kommunikation	Ej deltidare	82%	89%	88%
	Deltidare	18%	11%	12%
Fastighets- och uthyrningsverksamhet, företagstjänster	Ej deltidare	68%	73%	72%
	Deltidare	32%	27%	28%
Utbildning	Ej deltidare	63%	62%	62%
	Deltidare	37%	38%	38%
Hälso- och sjukvård, sociala tjänster; veterinärverksamhet	Ej deltidare	73%	77%	75%
	Deltidare	27%	23%	25%
Andra samhälls- och personliga tjänster	Ej deltidare	61%	54%	58%
	Deltidare	39%	46%	42%

Källa: Sammanställning av NUTEKs material insamlat för Företagens villkor och verklighet 2002.

Utbildning

Traditionellt sett har egna företagare lägre utbildning än befolkningen i stort och kvinnor har varit lägre utbildade än män. I det sistnämnda avseendet har skett förändringar. Unga kvinnor har idag längre utbildning än unga män. Ålder är för övrigt en egenskap som starkt sammanhänger med utbildningsnivå. Som grupp betraktat är deltidsföretagarna bättre utbildade än företagare i allmänhet. Mer än 40 procent har en längre universitetsutbildning medan det bara gäller för 20 procent av alla företagare. Könsskillnaderna är, som synes av tabellen nedan, i vissa avseenden anmärkningsvärt stora.

Intressant i vårt sammanhang är att gruppen där deltidsföretagandet är störst är bland män med en lång högskoleutbildning. Det är också en grupp där heltidsanställning är norm. Förhållandet tydliggörs något nedan och diskuteras mera i den avslutande delen av kapitlet. Nästan 40 procent av manliga företagare med lång högskoleutbildning är det på deltid. Vi hade en sådan bland våra intervjupersoner, den Heltidsanställda, och strategin har av tradition varit vanlig inom professioner såsom läkare och tandläkare. Bland män i övrigt dominerar heltidsföretagarna kraftigt. För kvinnor är mönstret delvis annorlunda, eftersom deltidsföretagandet för kvinnor är jämnt spritt mellan olika utbildningsgrupper. Bland de kvinnliga soloföretagarna med grundskoleutbildning som högsta utbildning är det således mycket vanligare att hitta en ägare av ett deltidsföretag än bland männen (eftersom männen är flera är det inte fråga om absoluta tal).

Det statistiska mönstret har sin motsvarighet bland våra tio exempelföretag. Av de tre intervjuade männen är det en som inte är högutbildad. Han kombinerar mycket olika verksamheter. De intervjuade kvinnorna finns i alla fyra utbildningskategorierna. Den med bara grundskola är äldre medan flera har gymnasie- eller postgymnasial utbildning inom typiskt kvinnostämplade verksamheter såsom barnomsorg. Det är numera en postgymnasial men yrkesinriktad utbildning. Entreprenörsentusiasten har en lång universitetsutbildning som hon använde både som egen företagare och som anställd.

Tabell 9 Hel- och deltidsföretagare efter utbildningsnivå och kön.

Högsta utbildning		Kön		Total
		Kvinna	Man	
Högskola 3+ år	Ej deltidare	64%	61%	62%
	Deltidare	36%	39%	38%
	Total	100%	100%	100%
Högskola 3- år	Ej deltidare	67%	81%	77%
	Deltidare	33%	19%	23%
	Total	100%	100%	100%
Gymnasial Utbildning	Ej deltidare	76%	85%	83%
	Deltidare	24%	15%	17%
	Total	100%	100%	100%
Grundskola	Ej deltidare	69%	87%	84%
	Deltidare	31%	13%	16%
	Total	100%	100%	100%

Källa: Sammanställning av NUTEKs material insamlat för Företagens villkor och verklighet 2002.

Ekonomi, lönsamhet och omsättning

För företagare är företagets vinst ofta liktydigt med den egna lönen. Räcker inte vinsten till att få maten på bordet måste kompletterande inkomster finnas eller sökas. I NUTEKs undersökning av Sveriges småföretag (dock med en omsättning överstigande 100 000 kronor) finns några ekonomiska uppgifter som dels är intressanta i sig dels bildar en bakgrund till nästa avsnitt där vi får ta del av kombinatörernas incitament och framtidsplaner.

Som kunde förväntas anser, enligt NUTEKs undersökning, fyra av tio deltidsföretagare att lönsamheten i deras företag är otillfredsställande. Den uppfattningen har också nästan tre av tio fulltidsföretagare men skillnaden är tydlig. Det är, av materialet, omöjligt att avgöra om företagen drivs på deltid just för att de är olönsamma – eller tvärtom – de är olönsamma för att de drivs på deltid. Bland våra intervjuade företag fann vi båda varianterna – Konstnärens deltidssval beror på dålig lönsamhet och den Studerandes företag är troligtvis olönsamt för att han bara hinner driva det på deltid. Protestföretagaren tillhör också den sistnämnda kategorin, åtminstone enligt sin egen övertygelse.

Företagens ålder kan också tänkas vara en bidragande orsak. Det tar ofta en tid för företag att bli lönsamma så att ägarna kan övergå till heltid. Det är så vår Studerande företagare och hans kompanjoner resonerar. Enligt NUTEK-undersökningen utmärks

dock inte deltidsföretagsgruppen av att den består av nystartade företag. Det förefaller alltså som också de är permanenta i omfattning och inriktning. Det temat återkommer i nästa avsnitt då vi koncentrerar oss på kombinatörerna. Merparten av våra intervjuade företagare var också av detta permanenta slag. "Viljan att växa" är densamma i båda grupperna.

Även om lönsamheten tycks sämre i deltidsföretagen än i de övriga så har den gruppen av företag relativt sett flera med mycket goda vinstmarginaler.

Som förväntat har deltidsföretagen lägre *omsättning* än heltidsföretagen. Endast cirka 10 procent av deltidsföretagarna uppger att de kan försörja sig på företaget mot cirka 80 procent av heltidsföretagarna. Att 20 procent av heltidsföretagarna uppger att de inte kan leva på sitt arbete i företaget kan kanske ses som allvarigare än att 90 procent av deltidsföretagarna inte kan det. De sistnämnda har ofta en kompletterande inkomst från andra källor. Kombinatörer är en stor grupp men som vi såg bland våra intervjupersoner – Örtterapeuten, Sjukpensionären, den Studerande och Entreprenörsentusiasten – förekommer också andra "finansiärer" såsom Försäkringskassan eller Centrala studiestödsnämnden eller tidigare arbetsgivare genom avgångsvederlag (jfr Hallencreutz et al. 2004 s.103).

Som nämndes uppger många, mer än 55 procent, att de vill låta företaget växa. Hindren för det är de som kan förväntas dvs. hård konkurrens och svag efterfrågan, i mindre utsträckning tillgång på kapital men framförallt brist på egen tid! Det är den oftast uppgivna anledningen både bland deltidarna (55 %) och övriga företagare (50 %).

Kombinatör

Ur HELA-synvinkel är orsakerna till varför människor väljer att vara deltidsföretagare central. Är det frivilligt eller ofrivilligt och kan den aktuella personen tänka sig att öka sitt utbud av arbetskraft – och i så fall – under vilka omständigheter? Några uppgifter av det slaget har redovisats tidigare både från NUTEKs material och för de intervjuade. Den studie som gjorts av kombinatörer, Ds 2003:27, ger ytterligare några uppgifter som kan vara till hjälp för att förstå fenomenet och besvara frågorna.

En viktig aspekt för att uppskatta expansionsmöjligheten är kombinatörernas egen syn på sitt arbete eller med andra ord deras identitet och deras livsform. Har de en företagidentitet eller en identitet som anställd eller är identiteten knuten till yrket snarare än den form i vilket det utövas såsom det var hos vår intervjuade Konstnär (jfr Lindgren 2000)? I gruppen som helhet dominerar, som syntes av tabell 2 ovan, synsättet att man är en anställd som också har ett företag vilket delvis förklaras av att 75 procent av dem har ett heltidsarbete och 90 procent av dem en fast anställning. Företagande har ibland presenterats och diskuterats som ett sätt att leva – en självständighetslivsform. Sådant torde vara vanligare bland heltids- än bland deltidsföretagande. Deltidsföretagande som en av flera försörjningsstrategier för att få leva det liv man vill återfinns också bland våra deltidare framförallt hos Mångsysslaren (Höjrup 1989; Lönnbring 2004).

Av Ds-materialet och våra intervjuer att döma tycks deltidsföretagare som regel inte vara människor med en svag ställning på arbetsmarknaden även om vi fann sådana

bland våra intervjupersoner. Den starka ställningen understryks också av att andelen med hög utbildning bland dem är högre än både bland företagare i allmänhet och bland anställda.

Inflöde till kombinatorgruppen

– *dvs. var kommer kombinatorerna ifrån?*

Ovan har betonats den relativa stabiliteten också bland deltidsföretagare som kombinatorerna enligt vårt sätt att resonera definitionsmässigt tillhör. För att placera in kombinatorerna i diskussionen kring deltidsarbetslöshet är det dock av värde att studera gruppens förändring över tid. Vad gjorde kombinatorer innan de blev kombinatorer och vad fortsätter de med som slutar med att både vara sina egna och anställda?

Under de år som Ds 2003:27 redovisar sker ganska stora förändringar och också vissa fluktuationer under den dryga tioårsperiod för vilka uppgifter finns tillgängliga. Det kan beskrivas och åskådliggöras på många olika sätt av vilka några presenteras nedan. En översiktlig uppfattning fås genom att se vad som händer med en kohort kombinatorer på några års sikt. Så hade exempelvis 20 procent av 1997 års heltidsanställda kombinatorer blivit heltidsföretagare 2001, dvs. fyra år senare, medan 33 procent av 1997 års deltidsanställda kombinatorer hade blivit heltidsföretagare fyra år senare. Skillnaden kan tyckas naturlig. Det borde vara lättare för deltidsanställda att lägga tid och kraft på att utveckla sitt företag till en heltidssyssla. Å andra sidan kan deltidsanställningen vara uttryck för undersysselsättning och därmed, kanske, ett påtvingat företagande. Framställningarna i den Ds-rapport som här utgör basen för framställningen lämnar denna och andra frågor obesvarade.

Det finns ett samband mellan nyföretagande, konjunkturer och arbetslöshet. Det samma torde gälla kombinatorföretagande. Det kan tänkas att deltidsarbetslöshet initierar deltidsföretagande men också att dåliga tider fördröjer en övergång från anställning till heltidsföretagande. Under 1990-talets första år steg arbetslösheten i Sverige dramatiskt.

En översiktlig bild över varifrån kombinatorerna kommer och vart de går framkommer i tabellerna nedan.

Tabell 10 Inflöden till gruppen kombinatorer, i procent.

År	Tidigare komb.	Företagare	Anställda	Arbetslösa	Ej i arbetskraften
1987-1990	35,0	15,3	46,9	1,0	0,8
1990-1993	36,3	8,9	53,0	0,2	1,5
1993-1996	37,5	10,7	48,0	1,3	2,5
1996-1999	37,8	10,4	48,1	1,1	2,5

Källa Ds 2003:27 s. 53.

Det absolut vanligaste är, som synes, att de verksamma kombinatorerna under de aktuella åren kommer från en anställning. Den siffran håller sig kring 50-procentsstreck och är som högst under 1990-talets första år. Under den första redovisade treårsperioden hade 15 procent varit företagare på heltid men under de sista åren håller sig siffrorna

kring 10 procent. Stabiliteten i gruppen utgörs av den dryga tredjedel, från 35 upp till 37,8 procent, som förblir kombinatorer. Endast en mycket liten andel, sammanlagt som högst inte ens 4 procent, går från arbetslöshet eller annan position utanför arbetskraften till en kombinationssysselsättning. Det är kanske inte att förvåna sig över. Att gå från ingen till två försörjningskällor är drastiskt. Det mönster som redovisades vad gäller inflödet återkommer, i stort, vad gäller utflödet.

Bland våra intervjuade företagare tillhör merparten kombinatorgruppen men bara en av dem, Protestföretagaren, är ny i den situationen. De andra – den Heltidsanstälde, Mångsysslaren, den Professionella, Konstnären och Butiksägaren har kombinerat relativt länge och även på olika sätt. Två av dem som, enligt modellens terminologi, saknar bisyssla och därmed inte är kombinatorer (Sjukpensionären och Entreprenörsentusiasterna) har tidigare varit kombinatorer och även försörjt sig som företagare på heltid. Det har dock varit fråga om företag i andra branscher än den vari de nu är verksamma. Den Professionellas nuvarande företag är i nästan samma delbransch som ett tidigare drivet företag hon sålde till en stor köpare. Det tycks bland våra intervjupersoner vara de som har deltidsföretaget som enda sysselsättning som är de mest stabila vid sidan av den Heltidsanstälde deltidsföretagaren. Med andra ord kan sägas att det är den mest resursstarka och den minst resursstarka, den sjukpensionerade, som är de mest stabila kombinatorerna.

I Ds 2003:27 ägnas särskild uppmärksamhet åt den grupp som går från en kombinatorstillvaro till företagande. I sammanfattningen konstateras att sannolikheten att övergå från kombination till annat, företagande såväl som anställning, påverkas av personernas ålder och inkomst. Mycket kortfattat så medför ökad ålder ökad stabilitet. Ökad inkomst från kombinatörens deltidsföretag medför ökad benägenhet att helt ägna sig åt det och övergå till företagande. Högt och ökande inkomst från anställningen ökar benägenheten att släppa företaget. Resultatet förefaller indikera ett rationellt ekonomiskt beteende. Inga skillnader förefaller därvidlag finnas mellan kvinnor och män. Gifta/sambos förefaller något mera benägna än ogifta att förbli kombinatorer och detsamma gäller födda i Sverige. De skillnader som förefaller mest iögonfallande är de som gäller mellan kombinatorer verksamma i olika branscher och på olika orter. Vilja till rörlighet uttalades av många, merparten, av våra intervjupersoner. De fyra som tyckte att det var bra som det var – Örtterapeuten, den Heltidsanstälde, Entreprenörsentusiasterna och Konstnären – återfinns både bland dem som saknar bisyssla och bland dem som har ett hel- eller deltidarbete. Förklaringarna beror på individernas situation, incitament och alternativ.

Ovan betonades stabiliteten i deltidsföretagandet och bland kombinatorerna men i jämförelse med de båda övriga grupper som Ds-materialet redovisar, företagare och anställda, så är kombinatorerna den mest rörliga gruppen.

Tabell 11 Stabiliteten bland kombinatörer, företagare och anställda, i procent.

År	Kombinatörer	Enbart företagare	Enbart anställda
1987-1990	39,0	66,5	93,4
1990-1993	22,7	58,5	88,7
1993-1996	40,7	65,0	90,7
1996-1999	41,9	70,1	91,5

Källa: Ds 2003:27, s. 54.

Av tabellen framgår att stabiliteten är som allra störst bland dem som är anställda. Kombinatörerna utgör den andra extremen vad avser stabilitet. En viss period är det bara en dryg femtedel av kombinatörerna som förblir verksamma under de tre år som perioden omfattar. Samma period uppvisar också lägst stabilitet för de båda övriga grupperna dvs. rörligheten är genomgående förhållandevis hög. Förutom dessa avvikande år präglade av arbetslöshet så förblir cirka fyra av tio kombinatörer kvar.

Önskemål för framtiden hos kombinatörer i olika branscher

En viktig fråga ur ”det ofrivilliga deltidsarbetslöshetsperspektivet” är varför kombinatörer fortsätter som de gör. Ur perspektivet att uppmuntra företagande är det viktigt att veta varför kombinatörerna inte blir heltidsföretagare. Båda dessa frågor berörs i Ds 2003:27 och illustreras i tabellen nedan.

Tabell 12 Antal kombinatörer procentuellt fördelade på näringsgren och eventuell avsikt att kombinera företagandet med anställning på tre års sikt.

Näringsgren	Vill fortsätta att kombinera	Vill enbart vara anställd	Vill enbart driva företaget	Ej svar	Totalt
Industrinäringar	78	5	14	3	100
Tillverkning o dyl	76	5	17	2	100
Byggnadsverks.	83	4	7	5	100
Tjänstenäringar	76	7	16	1	100
Varuhandel, hotell, restaurant	75	7	17	1	100
Transport och kommunikation	71	3	24	3	100
Finansiell verks. o företagstjänster	78	10	11	1	100
Utbildning, hälso- o. sjukvård, samhällliga o personliga tjänster	75	4	19	2	100
Samtliga näringsgrenar	77	7	15	2	100

Källa: Ds 2003:27.

Som synes är de kombinatörer som finns kvar mellan undersökningsåren kvar för att de så önskar. Mer än tre av fyra vill ha det så och särskilt markant är den önskan bland kombinatörerna inom byggnadsverksamhet. Minst nöjda är kombinatörerna inom transport och kommunikation. Intressant nog är det den grupp som starkast önskar att övergå till heltidsföretagande. Det önskar nästan var fjärde. Flera än 15 procent av kombinatörerna inom tillverkning m.m., varuhandel, hotell och restaurant samt utbildning, hälso- och sjukvård samt andra samhällliga och personliga tjänster uttrycker

också en önskan om att kunna driva sitt företag på heltid. Dragningen till att enbart bli anställd förefaller genomgående mindre stark. Det är enbart kombinatörerna inom finansiell verksamhet och företagstjänster som i (nästan) lika hög utsträckning önskar en anställning som att bli företagare på heltid (cirka 10 procent) – men de säger ett och gör ett annat.

Stabilitetens orsaker

Varför övergår då inte kombinatörerna till att bli företagare på heltid – den frågan ställdes av utredaren till dem som var kombinatörer också tre år efter det att de startat sitt företag. Frågan är framförallt intressant om man anser att ett ökat företagande är viktigt. Svaren framgår av tabellen nedan.

Tabell 13 Antal kombinatörer procentuellt fördelad på näringsgren och motiv till att man ej enbart driver företaget idag.

Näringsgren	A nöjd	B kan inte	C socialt skyddsnät	D vill testa idén	E annat	F ej svar	Totalt
Industrinäringar	41	36	6	8	4	5	100
Tillverkning o. dyl.	38	40	4	9	6	3	100
Byggnadsverks.	49	26	11	4	0	10	100
Tjänstenäringar	38	37	10	3	9	3	100
Varuhandel, hotell & rest.	19	58	7	5	7	4	100
Transport & kommunikation	37	32	18	7	3	4	100
Finansiell verk & företagstjänster	51	23	11	2	12	2	100
Utbildning, hälso- & sjukvård, andra samhäll. o pers. tjänster	38	36	10	3	9	4	100
Samtliga näringar	39	37	9	4	9	3	100

Källa: Ds 2003:27

- A= Vill inte, nöjd med att kombinera företagande och anställning
- B= Kan inte pga. ej tillräcklig finansiering, lönsamhet eller efterfrågan
- C= Vill ha kvar det sociala skyddsnätet
- D= Vill testa affärsidén eller prova på att driva företag
- E= Annat
- F= Ej svar

Nästan 40 procent av kombinatörerna är nöjda med sin situation. De *vill inte* övergå till heltidsföretagande. Denna inställning är dock ojämnt fördelad mellan olika branscher. Inte ens 20 procent av dem som driver varuhandel, hotell eller restaurant är nöjda, sex av tio skulle, om de kunde, övergå till heltidsföretagande. Mest tillfreds är de verk samma inom finansiell verksamhet och företagstjänster respektive byggnadsverksamhet. Där uttalar sig hälften som nöjda. Inom övriga delsektorer ligger de nöjda kring 40 procent.

Totalt sett vill nästan lika många som de nöjda övergå till heltidsföretagande men kan inte pga. problem med lönsamhet, finansiering eller efterfrågan. Särskilt markant är det, som nämnts inom varuhandel, hotell och restaurant. Låga siffror, i detta avseende, uppvisar finansiell verksamhet och företagstjänster respektive byggnadsverksamhet dvs.

de grenar där särskilt hög andel var nöjda. I övriga grenar är de nöjda och de som saknar möjlighet men inte vilja att expandera lika många. Det sociala skyddsnätet sägs i den allmänna debatten ofta hålla tillbaka potentiella egenföretagare. De vågar inte sätta familjeekonomin på spel. Cirka 10 procent uppger detta som skäl till att de inte helt lämnar en anställning men åter finner vi stora variationer mellan olika näringar. Nästan var femte kombinator inom transport och kommunikation anför skyddsnätet som skäl till att inte ta steget fullt ut. Inom tillverkning är det endast 4 procent som anför skyddsnät. För övriga näringar ligger det svarsalternativet kring 10 procent. Betydelsen av att testa affärsidén förekommer – men inte särskilt frekvent. Som flest är det inom tillverkning där nästan 10 procent väljer det alternativet som huvudförklaring till att inte lämna kombinatorlivet till förmån för enbart företagande. Som grupp är kvinnor mera nöjda med att vara kombinatorer än vad män är.

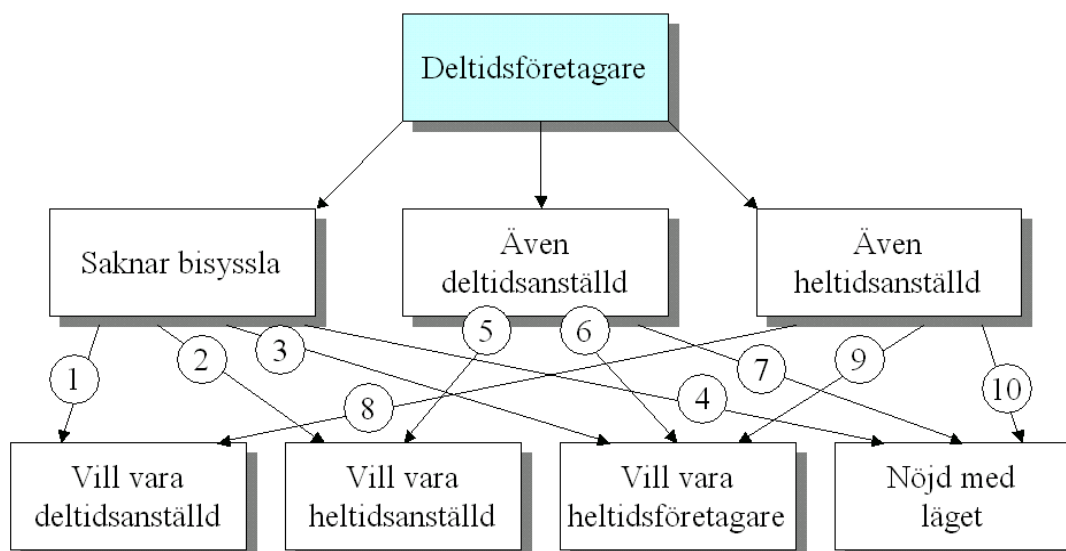
Bland de i tabellen angivna motiven saknas ett som jag och andra funnit vara av stor vikt i andra studier – legitimitetsaspekten. Egna företagare i professionella eller semiprofessionella yrken, exempelvis sjuksköterskor, säger sig ofta vara beroende av kontinuerlig kontakt med kollegor för att kunna diskutera bedömningar, få tips om nya metoder, få tillgång till kurser osv. De vill av den anledningen ofta ha kvar en anställning på deltid. Genom anställningen får de legitimitet också i sitt företagande.

Låt oss nu med de uppgifter vi fått från existerande material och våra egna intervjuer aktualisera de frågor som ställdes inledningsvis. Utgör landets deltidsföretagare en grupp med potential för att öka sitt utbud av arbetskraft? Alternativt kan tänkas att deltidsföretagande i sig representerar ett utbud av arbetskraft som inte annars kommit till stånd.

Deltidsföretagande – en lösning för vad och för vem?

Föreställningar och verklighet

I inledningen formulerades några tankar, hypoteser, kring vad deltidsföretagande kan tänkas innebära utifrån en enkel modell. Vi utgick från de deltidsföretagare som finns och vilka eventuellt övriga inkomster de hade. Vi laborerade med tre grupper – de utan annan sysselsättning, de med en deltidsanställning vid sidan av deltidsföretaget och de som både hade en heltidsanställning och ett deltidsföretag. Tredelningen är en nulägesbeskrivning. Ur ett framtidsperspektiv är det relevant att få veta om och hur deltidsföretagarna vill ändra sin situation eller om de är nöjda. De tio intervjupersonerna får illustrera förekommande strategier som också visar sig vara tio. Det visar sig att alla strategierna utom en – ingen deltidsföretagare som saknar bisyssla vill övergå till att bli heltidsanställd – representeras av de intervjuade. Modellen upprepas nedan med en komplettering av hur de intervjuade personerna inplaceras.

De tio deltidföretagare som ingår i studien faller in i modellen på följande sätt. Numren efter namnen markerar i vilken riktning de önskar att företaget utvecklas. Örterapeuten, exempelvis, saknar bisyssla. Hon är nöjd med sin situation (siffrorna 4) men skulle kunna tänka sig att ta en anställning förutsatt att hon fick arbeta med det som hon nu gör i företaget (siffrorna 1).

Nuläge

Enbart företagare dvs. saknar bisyssla	Kombinatorer – därav				
	även deltidsanställd		även Heltidsanställd		
Örterapeuten	4 (1)	Mångsysslaren	6 (7)	Heltidsanställd	10
Sjukpensionären	3 (1)	Professionella	6	Protestföretagare	9
Studerande	3	Konstnären	7 (5,6)		
Entreprenörsentusiasten	4 (3)	Butiksägaren	8		

Önskad framtidssituation

Deltidsanställning	Heltidsanställning	Heltidsföretagande	Oförändrat
(Örterapeuten)	(Konstnären, komb.)	Sjukpensionären	Heltidsanställd (komb.)
(Sjukpensionären)		Studerande	Örterapeuten
Butiksägaren (komb.)		Mångsysslaren (komb.)	Konstnären (komb.)
		(Entreprenörsentusiasten)	Entreprenörsentusiasten
		Professionella (komb.)	

Anm. Parentes kring personen anger att det är en önskad situation framförd som alternativ till det primärt anförda, i vissa fall, mera realistiska alternativet. (komb. = kombinator)

En snabb blick på förteckningarna ovan visar att fyra av de tio intervjuade är nöjda med att vara deltidföretagare dvs. de vill inte övergå till hel- eller deltidsanställning om det innebär att de måste lämna sitt företag. Alternativ 1 nedan är en sådan variant. Företagandets attraktion måste dock ses givet de individuella omständigheterna. Orsakerna till att de är nöjda, och seriositeten i eventuella förändringsambitioner, varierar. För att ge

underlag för ytterligare diskussioner görs nedan en genomgång av de tio strategier som utkristalliseras utifrån de grupperna. Siffrorna anknyter till numren i modellen.

Modellens tio kategorier

- 1 Kategori 1 består av deltidsföretagare som saknar bisyssla och gärna skulle vilja övergå till deltidsanställning. De återfinns inte i kombinatorsstudien och ingår knappast heller i NUTEKs material. Två av intervjupersonerna, Örtterapeuten och Sjukpensionären, formulerade ibland sina önskemål om framtiden så att de hänfördes till den gruppen. Deras huvudstrategi var dock förnöjsamhet respektive expansionsönskemål. De arbetar båda så mycket de orkar vilket ur samhällselig synvinkel innebär att den nuvarande situationen är bra.
- 2 Kategori 2 omfattar personer som vill lämna deltidsföretaget och få en heltidssysselsättning. De ingår inte i kombinatorundersökningen och knappast heller i NUTEK-materialet. Att den här gruppen inte finns med som första alternativ, vare sig i de relaterade undersökningarna eller bland våra intervjupersoner, är inget tecken på att den inte finns utan på att den, förmodligen, är den svagaste gruppen ekonomiskt och identitetsmässigt. Genom vår metod att finna deltidsföretagare, genom att fråga relevanta aktörer, exkluderas lätt den kategorin. Den är heller inte av stort intresse för företagsutvecklare. I den torde finnas några av arbetsmarknadens svagaste. Det är en grupp som, förmodligen, uppvisar likheter med de som Wheelock & Vain (1998) och Wheelock (1999) beskriver som bärarna av de stora förändringarna på arbetsmarknaden som utmärks av en övergång från heltidsanställningar till hel- eller deltidsföretagande. En annan svensk studie (Tillmar 2002) ger dock en mera positiv bild av personer tillhöriga kategorin. I den studien är deltidsföretagandet en adekvat livsformsstrategi som får anses vara lyckosam eftersom den exempelvis möjliggör val av önskad boendeort.

Ingen av våra intervjupersoner tillhör kategori 2 dvs. vill lämna deltidsföretagandet för en anställning. Det är en grupp som kan antas ha en klar löntagaridentitet (Höjrup 1983) och som ser företagandet som något nödvändigt ont. Att inte vi, och heller inte de redovisade undersökningarna, omfattar dem innebär inte att de inte finns. Organisationens outsourcing-strategi som ”tvingar” fram ett egenföretagande hos de anställda torde vara exempel på detta. Men, som skrivet, de finns inte med bland de intervjuade även om de intervjuade kan berätta sådana historier.
- 3 De som vill använda deltidsföretagandet som en väg till ett heltidsföretagande finns med både i intervjumaterialet och bland undersökningens kombinatorer. Att lyckas med det är självklart positivt för alla inblandade och innebär ett reellt ökat utbud av arbetskraft. De intervjuade deltidsföretagarna som uttrycker sådana önskemål hindras dock i allmänhet av sin egen hälsa eller marknadens storlek. Det är därför ibland fråga om önsknings snarare än realistiska planer.

- 4 Vissa intervjuade deltidföretagarna som är nöjda får sägas vara väldigt nöjda. Deltidsföretagandet är för Sjukpensionären och Örtterapeuten till synes enda alternativet för att kunna arbeta alls.
- 5 Någon som skulle vilja byta sitt deltidföretagande mot en heltidsanställning återfinns inte bland intervjupersonerna. Visserligen uttrycker Konstnären ibland sådana tankar men hon inser att det inte är realistiskt. Hennes reflektioner på det temat uttrycker snarast en dröm om ett konstvänligt samhälle. Kombinatorerna i vårt material är, i allmänhet, mer inriktade på att öka företagandet på anställningens bekostnad än tvärtom dvs. de tillhör grupp 6.
- 6 Enligt statistiken är den grupp som vill övergå från att vara kombinatorer till att bli Heltidsföretagare ganska liten. Bland de intervjuade finns flera sådana som vill ägna mer tid åt företaget men det är personer som är mycket arbetsbelastade. Heltidsföretagandet hoppas exempelvis den Professionella skall leda till en totalt sett mindre arbetsbelastning för egen del men att det arbetet skall utföras av någon annan. Sett ur en samhällelig synvinkel är resultatet oklart. För Mångsysslaren är deltidföretagandet ett utmärkt sätt att förbereda sig för ett större företagande. I den gruppen finns alltså exempel på att deltidföretagande kan vara en bra ”skola” inför ett heltidsföretagande även om det på en aggregerad nivå inte framstår som så vanligt.
- 7 Grupp 7 de deltidanställda deltidföretagarna som är nöjda är definitionsmässigt nöjda kombinatorer. De tycks utgöra en förhållandevis stabil grupp. Genom sitt företagande bjuder de ut tjänster på marknaden som det uppenbarligen finns ett behov av. Marknaden fungerar med deras hjälp bättre än utan dem. Den kvantitativa bedömningen av vad det innebär i timmar räknat är svårare att av-göra.
- 8 De hårt arbetande deltidföretagarna som också är heltidsanställda kan tänkas vilja minska sin sammanlagda arbetsbörda. En av våra intervjupersoner, Butiksägaren, tillhör den gruppen. Några, Entreprenörsentusiasten och Sjukpensionären, har tidigare tillhört kategorin. De är tyvärr levande bevis på att kombinationen för många inte innebär en långsiktig lösning.
- 9 Att ersätta sitt deltidföretagande + heltidsanställning med ett heltidsföretagande innebär förmodligen en minskad arbetsinsats. Det är bland de intervjuade endast Protestföretagaren som framför sådana önskemål och intentioner. De som kan tänkas göra det kan förväntas ha en företagidentitet. Övriga heltidsanställda kombinatorer tycks låta insatsen i företaget styras av vad anställningen medger. Det gäller av de intervjuade den Heltidsanställda och Butiksägaren. Eftersom Butiksägaren uttryckt önskemål om att övergå till en heltidsanställning vid sidan av företagandet har vi redan hänfört henne till grupp 8 medan den nöjda Heltidsanställda ensam anses tillhöra denna grupp
- 10 De nöjda heltidsanställda deltidföretagarna står för ett stort utbud av arbetskraft.

Efter denna genomgång skall vi uppmärksamma några iakttagelser som förfaller intressanta och relevanta att diskutera vidare för att besvara de inledningsvis ställda frågorna om deltidföretagandets eventuella särprägel och betydelse både för individer och samhälle. De teman som uppmärksammas har valts dels med hjälp av tidigare studier och teoribildning dels med hjälp av de intervjuer som gjorts. Valen får ses som preliminära och exempel på frågor som aktualiseras av deltidföretagargruppen. De teman som tas upp här är, incitament, könsskillnader, stabilitet och identitet.

Incitament

Inom politik och forskning har stort intresse ägnats åt vad som får företagare att bli företagare. Sätten att förklara och diskutera är många men här skall vi särskilt uppmärksamma push- och pullfaktorer (se Sundin & Holmquist 1990). De förstnämnda är alltså faktorer i den blivande entreprenörens situation som är så negativa att han/hon drivs till att starta eget. Den anställde stöts bort och blir företagare. Arbetslöshet tillhör den gruppen av negativa skäl och kanske också sjukdom som vi bland de intervjuade sett flera exempel på. Pull-faktorer är positiva skäl till att starta eget. Det som oftast framhålls är viljan att vara sin egen men idéförverkligande och pengar är också sådant som brukar anföras.

Bland våra tio intervjuade personer är det bara en, Protestföretagaren, som redovisar ett klart negativt skäl, arbetsgivarens oförståelse inför hennes initiativ, till att starta sitt deltidföretag. Arbetsgivaren ger inte utrymme för den intervjuade att som en del av behandlingsarbetet praktisera den metod som hon är övertygad om skulle kunna hjälpa många. Hon känner sig därför tvingad att starta eget för att få förverkliga sina idéer. Det sistnämnda är en klassisk egenföretagarformulering (t.ex. Reynolds & Miller 1988; Landström 1999).

Övriga nio intervjuade personer har, det är min bedömning, mer eller mindre positiva skäl till att starta och driva sitt företag. I viss mån förefaller de vara speciella för gruppen deltidare. Kombinationen med förtids- och sjukpension är exempel på det. Vare sig heltidsföretagande eller anställning är realistiska alternativ för dessa personer. Det samma gäller den Studerande. Han har inte tid med något annat än ett deltidsengagemang vid sidan av studierna. Deltidsformens fördel för Konstnären och Heltidsföretagaren är också klara.

En alternativ inledningsgrund till push- och pullincitament är möjlighetsdrivna respektive nödvändighetsdrivna (opportunity och necessity) skäl till att starta eget. De används i de internationella GEM-studierna (Global Entrepreneurship Monitor presenterade med Paul D. Reynolds som förstanamn). Protestföretagaren kan anses tillhöra de nödvändighetsdrivna, dvs. det var nödvändigt att starta eget för att få praktisera den metod hon tror på. Även den Studerandes företagande kan ses som nödvändighetsdrivet. För att få det jobb han ville måste han utföra det i egen regi. Övriga intervjupersoner kan ses som möjlighetsdrivna även om den möjlighet de ser är av mycket olika slag; Den Heltidsanställda ser möjligheten att tjäna extra. Mångsysslaren ser möjligheten att bo kvar, de sjuka och pensionerade företagarna ser möjligheterna att arbeta trots sina

hälsoproblem. Att skilja det möjlighetsdrivna från det nödvändighetsdrivna är dock inte helt lätt. Det kan, av de intervjuade att döma, vara ”både och” och bedömningen av det varierar över tiden.

Återigen bör det erinras om att ingen företagare som klart kan anses tillhöra gruppen 1 och 2 i modellen ovan, dvs. sådana som vill lämna företagandet och övergå till anställning på hel- eller deltid, finns med i studien. De exkluderas, av olika skäl, i de officiella studierna och någon sådan fanns inte med bland de exempel på deltidsföretagare som gavs oss av våra informanter. Kanske är det företagandets proletariat som saknas i föreliggande artikel. De tveksamma företagen (Boyle 1990) finns inte heller med bland de intervjuade. Det kan bero på metoden. Som nämnts bad vi ett antal nyckelpersoner om förslag på deltidsföretagare. De mycket tveksamma utmärks förmodligen av att de inte vill presentera sig som företagare och de uppmärksammas därför inte så lätt. De intervjuade deltidsföretagarna, även de ”nödvändighetsdrivna”, gör ett mycket mera offensivt och positivt intryck än vad den engelska litteraturen kring det mer eller mindre påtvingade entreprenörskapet redovisar.

Könsskillnader

Företagandet är lika könssegregerat som arbetsmarknaden i övrigt. Det konstaterades ovan gälla också för deltidsföretagarna. Vissa könsskillnader som återfinns bland deltidsföretagare gäller också för deltidsföretagargruppen. Det gäller exempelvis lönsamhet (*Kvinnors företagande – format av samhället* 2002).

En oväntad könsskillnad var kvinnornas spridning över alla utbildningsnivåer och den relativa tyngdpunkten av högutbildade bland deltidsföretagarmännen. Det är de sistnämnda som avviker från företagare i allmänhet. Jag tycker mig ha skäl att anta att den Heltidsanställda intervjupersonen är en typisk representant för gruppen eftersom deltidsföretagande sedan länge har varit etablerat bland högutbildade män särskilt sådana tillhörande professioner såsom läkare, tandläkare och jurister. Att expandera företaget ingår i allmänhet inte i planerna (jfr Delmar & Wiklund 2003). Av tradition har professionerna dominerats av män. Numera är kvinnor lika högutbildade som män. Att kvinnor i den gruppen inte är deltidsföretagare i samma utsträckning som män torde sammanhånga med både utbildningarnas inriktning och könsarbetsdelningen i hemmen. En heltidsarbetande deltidsföretagare har inte mycket tid över till disk och städning.

En analys av och prognos för deltidsföretagandet ur genusperspektiv är inte lätt. Bilden framstår som motsägelsefull. Som nämntes är kvinnornas andel av deltidsföretagarna ungefär densamma som bland företagen. Om detta förhållande kombineras med uppgiften om att kvinnor som är deltidsföretagare finns i alla utbildningskategorier så kan antas att kvinnornas andel av deltidsföretagandet ökar i anslutning till att den offentliga sektorns välfärdsdelar öppnas upp för alternativa utförare av olika slag. Det markanta inslaget av kvinnor inom den snabbt expanderande hälsosektorn talar för att deras andel kommer att öka (se NUTEKs nyföretagarstatistik). Mina egna studier av vilka som etablerade sig som enskilda leverantörer till en mellansvensk kommun som övergick från egenproduktion till inköp tyder dock på att andelen män som startar eget inom kvinnodominerade sektorer är oväntat stort (Sundin 1997). Jag diskuterar detta

genom att ställa de aktuella sektorernas kvinnliga könsstämpel mot företagandets manliga. Genom att starta eget kan de män som finns i sektorerna stanna kvar i yrket som företagare med en starkt manlig könsidentitet (jfr också Ahl 2004). Könsmärkningsprocesserna är i full gång! De kvinnor som startar eget, vare sig inom kvinnodominerade eller mansdominerade sektorer, vinner inga identitetsmässiga pluspoäng.

Kvinnor och män har delvis olika skäl till att starta eget enligt väl belagda tidigare erfarenheter (Sundin & Holmquist 1990; Gatewood et al. 1995). Det gäller, som framgått, också våra intervjupersoner. Urvalets litenhet gör det dock vanskligt att dra för stora slutsatser från intervjupersonernas utsagor och erfarenheter, något som berörts också tidigare. Det är dock, som så ofta, ett starkt samband mellan bransch och företagandets villkor. Konstnären är ett typiskt exempel på det men också de i hälsorelaterade verksamheter som tycks befinna sig på nya och fortfarande instabila marknader.

Att de deltidsföretagare som har hälsoproblem alla är kvinnor är i enlighet med hälsosituationen på svensk arbetsmarknad av idag. Tidigare studier har visat att kvinnor, mer än män, väljer deltidarbete av familjescäl och att företagande ibland väljs och utformas utifrån familjeförpliktelser av kvinnor. Ingen av de intervjuade kvinnorna driver företaget på deltid av familjhänsyn. Den ende som anför sådana bevekelsegrunder är den mångsysslande mannen. Han vill av familjhänsyn kunna bo kvar på en mindre ort. Återigen måste erinras om urvalets litenhet.

Stabilitet

Huruvida deltidsföretagandet framställs som stabilt eller föränderligt beror på jämförelseobjekt och förväntningar. Bland deltidsföretagarna finns en inte obetydlig grupp som är nöjda med sakernas tillstånd. Det visade både NUTEKs undersökning och min. De nöjda finns både bland dem som har företagande vid sidan av en heltidsanställning – dvs. de är kombinatörer – bland dem som är deltidanställda – dvs. de är också kombinatörer – och bland dem som saknar annan inkomst. De två första grupperna behandlas också i Ds 2003:27. Huvudintrycket av den undersökningen är att en mycket hög andel av kombinatörerna är nöjda. Det är alltså inte någon grupp som med automatik är på väg in eller ur ett heltidsföretagande. Ur individernas synvinkel är nöjdheten positiv – ur samhällets synvinkel kan det vara önskvärt att få en förändring till stånd.

För de heltidsanställda och nöjda är det knappast realistiskt att tänka sig en övergång till heltidsföretagande. Förändring innebär för den gruppen, förmodligen, ett minskat utbud av arbetskraft om de slutar med företagandet eller går ned i tjänst. Gruppen kan heller inte förväntas presentera så många nya tjänster och infallsvinklar. Ur samhällets synvinkel får man kanske bara uppskatta deras stora arbetsinsatser som i sig utgör ett tillskott både av arbetskraft och företag. Vår Heltidsanställda representerar den gruppen.

De deltidanställda deltidsföretagarna har många likheter med de sist diskuterade. Där finns den nöjda Konstnären som genom sitt företag får praktisera kreativ verksamhet och samtidigt erbjuda ett exklusivt utbud på marknaden. Det är dock möjligt att det i den gruppen också finns personer som ser sin identitet i företaget snarare än i anställningen. Det kan öppna för en önskan om expansion.

De presenterade undersökningarna genomförda av NUTEK respektive Näringsdepartementet redovisade en större rörlighet i kombinatorgruppen än bland heltidsföretagare och anställda. En stor grupp kombinatorer är dock också nöjda och har inga planer på att ändra sitt arbete och sin försörjningsstrategi. Det såg vi också hos intervjupersonerna. Två av dem har dock uttalade önskemål om och planer på att öka företagandet. Det gäller Protestföretagaren och den Professionella och på litet sikt den Studerande. Särskilt den Professionellas planer är mycket trovärdiga. Hon säljer en efterfrågad tjänst och har erfarenhet av egenföretagande. Hon är att beteckna som en serieentreprenör (jfr Donckels et al. 1987; Rosa & Scott 1999), vilket faktiskt gäller några av de övriga också dvs. Sjukpensionären, Entreprenörsentusiasten, Butiksägaren och Mångsysslaren. Den sistnämnde hade under tiden mellan intervju och kontrolläsning av intervjun övergått till företagande på heltid genom att kombinera ett flertal deltidsföretag. De relativt många, både i de relaterade materialen och bland de intervjuade, som planerar ett heltidsföretagande eller har varit heltidsföretagare indikerar att deltidsföretagande ofta kan ses som ett steg på vägen till och från ett heltidsföretagande. Det utgör därmed en mellanform av värde både för samhället och individen.

Identitet

Att ha en företagaridentitet och inte en löntagaridentitet framhålls ofta som viktigt för att företagande inte bara skall vara en försörjningsstrategi utan också ett entreprenörsbeteende (Lindgren 2000). Även om utgångspunkten kan betvivlas så är resonemanget intressant i sammanhanget. En majoritet av alla kombinatorer ser sig som anställda enligt Ds-undersökningen. Så tycks det inte vara bland våra intervjupersoner. Kombinatorerna Butiksägaren och Entreprenörsentusiasten tänker på sig själva som företagare även om de nu också är anställda respektive deltidssjuka. Mångsysslaren tycks ha valt livsstil inkluderande bostadsort och familj och söker en försörjningsstrategi som skall möjliggöra att den förverkligas.

För kombinatorerna Konstnären och Protestföretagaren, är det snarast frågan om en professionell identitet de söker upprätthålla genom att starta företag (jfr SOU 2003:21 *Konstnärerna och trygghetssystemen* samt Hallencreutz et al. 2004, där det på sidan 24 om musikbranschen står att ”det är viktigt att komma ihåg att musik alltid skapas av en mängd skäl som inte har ett dugg att göra med vinstmarginaler eller konkurrensstrategier” – ett yttrande som vår Konstnär skulle kunna ha fällt.) Det är mycket adekvat för den som skall driva professionell eller semiprofessionell serviceproduktion i egen regi. Samma verksamhetsfokus har också flera av övriga som bara är deltidsföretagare men inte kombinatorer. Också deltidsföretagandet ger alltså möjligheter att utveckla eller behålla sådana identiteter av betydelse både för samhälle, verksamhet och individ.

För de som tillhör professioner eller semiprofessioner är dock anställningen ett sätt både att få legitimitet i företagandet och tillgång till vidareutbildning genom arbetsgivaren. Sådana deltidsföretagare har vi mött i andra sammanhang (Persson 2003; Gustavsson & Rönnqvist 2004).

Deltidsföretagande – bra för samhället och för individen

Deltidsföretagarna har här beskrivits och diskuterats ur HELA-projektets synvinkel. HELA behandlar den ofrivilliga deltidslösheten. Hur vi närmat oss frågan framgår av de föregående sidorna som utgick från modellen som ställdes upp i inledningen och som upprepades ovan. Diskussionen utgick från några grundfrågor varav ”Är deltidföretagandet frivilligt eller ofrivilligt?” är fundamental för de individer det gäller. Ur en samhällelig synvinkel kan den aspekten vara mindre viktig. Intressena kan rentav vara motstridande. Ett *ofrivilligt deltidföretagande* kan ur samhällelig synvinkel innebära ett värdefullt utbud av service eller tjänster och en reell ökning av utbudet av arbetade timmar osv. I stort förefaller dock deltidföretagandet vara ett frivilligt val både av tidigare undersökningar och våra intervjuer att döma. Tidigare har jag dock resonerat kring möjligheten att de som anser sig tvingade in i deltidföretagandet inte ingår i de studier som gjorts. De ofrivilliga deltidföretagarna kan på samhällelig nivå göra något positivt även om de själva är missnöjda. Deras verksamhet kan innebära ett utbud av arbetskraft – men – kanske gjorde de större nytta och var mera nöjda som anställda. Deras verksamhet är resultatet av tillkortakommande, deras eget eller arbetsmarknadens inklusive myndigheternas, snarare än av entreprenörskap.

De bland våra intervjuade personer som är nöjda *frivilliga* deltidföretagare som saknar bisyssla utgör en grupp som ägnas liten uppmärksamhet i debatt eller forskning. (Ett undantag utgör Lillemor Westerbergs studie av kvinnliga företagares finansieringsstrategier.)⁵ De finns exempelvis förmodligen inte med i NUTEKs undersökning då de är för små och de tillhör definitionsmässigt inte kombinatorgruppen. Av de tio intervjuade är det fyra personer, en studerande och tre med olika arbetsrelaterade skador, som inte kan arbeta mera än de gör på grund av studier, hälsa eller det regelsystem som följer med förtids- eller sjukpension och som omfattas av dessa frivilliga deltidföretagare som saknar kompletterande anställning. Dessa personer skulle, förmodligen, ha mycket svårt att få ett reguljärt arbete. Vem vill anställa en arbetsskadad 55-årig kvinna? De orkar heller inte arbeta heltid. Deltidsföretaget innebär, enligt mitt förmenande, ett oväntat ökat utbud av arbetskraft och av service som inte skulle tillfredsställts utan dessa personers initiativ. Om regelsystemet kan ”mjukas” upp än mer skulle den här kategorin kanske kunna ökas, vilket förutom de positiva följderna som nämnts också skulle kunna påverka utövarnas hälsa positivt.

De deltidföretagare som på något sätt vill förändra sin situation kan kanske betecknas som på något sätt missnöjda. Några av dem, de som är ofrivilligt under-sysselsatta, är intressanta ur HELA-synvinkel. Att inte komplettera deltidföretagandet med en anställning kan vara ett tecken på att de har en företagaridentitet. Att de inte tar steget från deltid till heltid som företagare kan ha olika orsaker. För liten marknad är en självklar och adekvat anledning. Ibland skulle den, med hjälp av tid och pengar, kunna ökas. Tid och pengar saknar ofta deltidföretagare. Bland skälen till att inte expandera var tidsbrist den oftast anförda anledningen i Ds-studien. Rädslan för att förlora sitt sociala skyddsnät om man lämnar en anställning och blir sin egen är ett skäl som redo-

---

⁵ I SOU 1997:83.

visas av cirka 10 procent av kombinatorerna enligt tabell 13. På svensk arbetsmarknad finns exempel på att egenföretagarnas eventuella problem med de sociala skyddsnäten har hanterats på ett för individer innovativt sätt. Som exempel kan nämnas att Vårdförbundet genom sitt bolag Viam⁶ (Ellinge & Löfstrand 2002) har löst den frågan för medlemmar som vill starta eget. Viam-företagaren kan som sin egen stå kvar som medlem av Vårdförbundet och förbli delaktig i försäkringar och dylikt som genom fackföreningen tillkommer den anställde. Det borde kunna gå att finna generella lösningar omfattande alla grupper. De problem som de arbetslösa, sjukskrivna och pensionerade deltidföretagarna har är av likartat slag.

De deltidföretagare som borde vara enklast att få att expandera sin verksamhet är de som har uttalat att de vill, dvs. bland våra intervjupersoner främst den Studerande och den Professionella. Att finna dessa personer och deltidföretag kan eventuellt vara svårt. Bland våra tio intervjupersoner är det bara en den Professionella, som kan sägas tillhöra den gruppen och samtidigt ha en företagidentitet. Flera har företagidentitet, exempelvis Entreprenörsentusiasten, men kan inte, exempelvis av hälsoskäl, tänkas expandera sin verksamhet. Andra, såsom Protestföretagaren, vill expandera men har ingen uttalad företagidentitet utan snarare en verksamhetsidentitet. Mångsysslaren har expanderat för att kunna upprätthålla sin livsform. Om verksamhetsidentitet och livsformstillhörighet kan likställas med företagidentitet, uttolkat som identiteten i företagets verksamhet, så ökar den grupp som kan tänkas öka insatsen i sitt deltidföretag. Ur samhälls synvinkel är det relevant att stödja, eller i varje fall inte hindra, också dessa deltidföretagare. Det bör i detta sammanhang erinras om att merparten av alla företagare inte önskar att den egna verksamheten skall expandera. Det gäller både hel- och deltidföretagare.

Det sägs ibland att deltidföretagare är ointressanta för de företagsstödjande myndigheterna och organisationerna (företagens vänner). Den här genomgången har visat att ointresset bygger på felaktiga föreställningar. Deltidföretagen står för ett viktigt utbud på marknaden. Ibland, för vissa tjänster i vissa regioner, utgör de hela utbudet vilket exemplifierades tidigare i artikeln där en genomgång gjordes av resultatet från NUTEKs studie. Fanns inte de deltidföretagen skulle de behöva ersättas. Det finns också bland deltidföretagen en grupp som faktiskt vill växa. De är lika viktiga som de företag drivna på heltid som vill växa. Ur arbetsmarknadssynvinkel är det klart att deltidföretagandet innebär ett ökat utbud av arbetskraft. Tydligast är det bland de mest gynnade, de heltidsanställda högutbildade, och bland de vars enda sysselsättning är deltidföretaget. Den förstnämnda gruppen kan eventuellt vara ett fiskalt problem, arbetsgivaren skulle egentligen ta in arvoden. Den sistnämnda gruppen bör inte hindras utan deras verksamhet underlättas. För de som är sjuka eller arbetslösa kan företagandet vara en friskhetsverksamhet och ett sätt att åter bli ”anställbar”.

Det kan finnas anledning att också spekulera i skillnader mellan dem som är deltidföretagare i sitt yrke och de som är det i en väsensild verksamhet. Gränsen är naturligtvis flytande. Alternativa behandlingsmetoder kan för en utomstående ses som likartade med etablerade medan de för de verksamma är mycket olika. I vår grupp finns

---

⁶ Se www.vardforbundet.se, *Medlemsgrupper, Viam/egenföretagare*.

exempel på båda inriktningarna. Ur individernas synvinkel kan företagandet i det ”nya” fallet innebära ett nytt liv där gamla yrkeskontakter är obsoleta. Då en anställning övergår till ett företagande utan verksamhetsförändring så kan det ändå medföra en identitetsförskjutning. Ur samhällets synvinkel kan båda typerna vara positiva. Läkaren som startar blomsteraffär innebär att en utbildningsinvestering går förlorad. Blomsteraffären kanske dock förhindrar utbrändhet och sjukskrivningar. De sammanlagda effekterna är utan studier på individnivå svåra att uppskatta. Frågorna ställs för att indikera det komplicerade och sammanvävda i frågeställningarna.

Fortsatt forskning – eller vad vill vi veta mera?

Den här artikeln får ses som ett första försök att beskriva deltidsföretagarna och deltidsföretagande ur ett deltidslöshetsperspektiv där deltidsföretagandet kan vara både ett problem och en lösning både för individ och samhälle. Några frågor framstår som särskilt angelägna att få svar på och några grupper behöver vi veta mera om. Det sistnämnda gäller speciellt de särskilt utsatta deltidsföretagarna som ”glider emellan” existerande register och som tycks ointressanta för ”småföretagens vänner”.

Några av deltidsföretagarna förefaller mycket *nöjda*. Det gäller exempelvis dem som tycks sakna andra alternativ. Om de inte kunde vara deltidsföretagare skulle de inte göra någonting. En viktig politisk fråga är hur deras verksamhet skall kunna fortsätta och hur andra som riskerar att slås ut från arbetsmarknaden skall kunna få en framtid som deltidsföretagare. Hinder finns också för vissa att lämna deltidsföretagandet för ett heltidsengagemang. Kartläggning av *hinder för rörlighet* för dessa tillväxtvilliga syns angeläget både ur individ- och samhällsperspektiv.

De *professionella och semiprofessionella* utgör en intressant men försummad grupp av företagare. För dem tycks deltidsalternativet vara särskilt motiverat. Våra kunskaper om dem är dock rudimentära. Den sistnämnda problemformuleringen indikerar att gruppen också är av *teoretiskt intresse* för olika fält. Professionsteorierna har redan nämnts. Till det kan läggas andra som berörts i den empiriska genomgången såsom entreprenörs- och företagarteorier, identitets- och livsformsrelaterade system, köns- och genusdimensionens organisatoriska uttrycksformer och förändringens drivkrafter. Uppräkningen är ingalunda fullständig utan exempel på de många frågor som kan ställas och den mångtydighet i tolkningarna som en studie av deltidsföretagargruppen möjliggör.

Käll- och litteraturförteckning

Intervjuer

Intervjuer med tio deltidsföretagare genomförda våren 2004.

Material

Underlagsmaterial från NUTEKs enkät *Företagens villkor och verklighet 2002*.

Litteratur

- Ahl, H. (2004) *The Scientific Reproduction of Gender Inequality – A Discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Malmö: Liber.
- Blomqvist, F. (2005) *Karaktäristika och förutsättningar för företag och företagande inom hälso- och sjukvårdssektorn – en studie av Viam-företag*. Norrköping: Arbetslivsinstitutet.
- Boyle, E. (1990) "The Rise of the Reluctant Entrepreneur". In *International Small Business Journal*. 12.2. pp.63–69.
- Delmar, F & J. Wiklund (2003) *The involvement in self-employment among the Swedish science and technology labour force between 1990 and 2000*. Stockholm: ITPS.
- Donckels, R. et al. (1987) "Multiple Business Starters, Who?, Why? What?". In *Journal of Small Business and Entrepreneurship*. 5, pp.48–63.
- Ds 2003:27. Företags- och anställningsformer i förändring*. Näringsdepartementet. Stockholm: Fritzes. www.regeringen.se.
- Ellinge, A. & P. Löfstrand (2002) *VIAM visar vägen*. Magisteruppsats. Internationella Handelshögskolan i Jönköping.
- Företagens villkor och verklighet 2002 – Dokumentation och svarsöversikt. R 2002:9*. Stockholm: NUTEK.
- Gatewood, E. et al. (1995) "A Longitudinal-Study of Cognitive-Factors Influencing Start-up Behaviours and Success at Venture Creation". I *Journal of Business Venturing*. 10:5. 371–391.
- Gustavsson, M. & D. Rönnqvist (2004) *Företagare i sin profession. I spänningsfältet mellan företagare och yrkesidentitet*. R 2004:6. Stockholm: NUTEK.
- Hallencreutz, D., Lundequist, P & A. Malmberg (2004) *Populärmusik från Svedala. Näringspolitiska lärdomar av det svenska musikklustrets framväxt*. Stockholm: SNS.
- Höjrup, T. (1983) *Det glemte folk. Livsformer og centraldirigering*. Institut for europeisk folkelivs-forskning och Statens byggeforskningsinstitut. Köpenhamn.
- Kvinnors företagande – format av samhället. Företagens villkor och verklighet 2002*. Rapport 2003:7. Stockholm: NUTEK.
- Landström, H. (1999) *Entreprenörskapets rötter*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, M. (2000) *Kvinnor i friskolor – om kön, entreprenörskap och profession i identitetsskapandet*. Örebro: FSF.
- Lönning, G. (2004) *Självständighetens former. Kvinnoföretagande i värmländsk landsbygd*. Karlstads universitet.
- Persson, A. (2003) *VIAM – Företag och företagare inom hälso- och sjukvårdssektorn*. Norrköping: Arbetslivsinstitutet.
- Reynolds, P & B. Miller (1988) *1987 Minnesota New Firm Study*. Center for Urban and Regional Affairs: University of Minnesota, MN.
- Reynolds, P.D. et al.. (2004) *Global Entrepreneurship Monitor. GEM Global 2003 Executive Report*. www.gemconsortium.org/. Babson Colleges.
- Rosa, P & M. Scott (1999) "The prevalence of multiple owners and directors in the SME sector – implications for our understanding of start-up and growth". In *Entrepreneurship and Regional Development*. Vol.11, No.1, pp. 21–37.
- SOU 2003:21. Konstnärerna och trygghetssystemen*. Betänkande av Utredningen konstnärerna och trygghetssystemen. Kulturdepartementet. Stockholm: Fritzes.

- Sundin, E. (2003) "Små företag – lösning på vad och för vem". I von Otter, C. (red.) *Ute och inne i svenskt arbetsliv. Forskare analyserar och spekulerar om trender i framtidens arbete*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Sundin E. (1997) *Om makt och kön – I spåren av offentliga organisationers omvandling. SOU 1997:83*. Kvinnomaktutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Sundin, E. & C. Holmquist (1990) *Kvinnor som företagare*. Malmö: Liber.
- Supermarket 2000.9*.
- Tillmar, M. (2002) *Swedish Tribalism and Tanzanian Agency – Preconditions for Trust and Cooperation in a Small-Business context*. Linköping Studies in Management and Economics. Dissertation No. 58. Linköpings universitet.
- Westerberg, Lillemor (1997) "Dubbla rationaliteter". I Sundin Elisabeth (red.) *Om makt och kön – I spåren av offentliga organisationers omvandling. SOU 1997:83*. Stockholm: Fritzes.
- Wheelock, J & J. Vain (1998) "A feasible capitalist response to a changing political economy". In Wheelock & Vain (eds.) *Work and idleness – The political economy of full employment*. London: Kluwer.
- Wheelock, J. (1999a) "Fear or opportunity? Insecurity in employment". In Vail, J. et al. (eds.) *Insecure times – Living with insecurity in contemporary society*. London: Routledge.
- Wheelock, J. (1999b) "Who dreams of failure? Insecurity in modern capitalism". In Vail, J et al. (eds.) *Insecure times – Living with insecurity in contemporary society*. London: Routledge.

Webb-sites

www.regeringen.se – Ds 2003:27

www.vardforbundet.se – Vårdförbundet, *Viam se Medlemsgrupper Viam/egenföretagare*

www.gemconsortium.org/. – GEM, Global Entrepreneurship Monitor, Babson College.